

Mesail.

Üç Aylık Düşünce Dergisi • Sayı 4 • Bahar 2020

Dosya Konusu:
21.Yüzyılda Maarif
Meselesemiz

Yayın Kurulu

Abdullah Yasir Atalan

Abdullah Yusuf Kabaoglu

Abdullah Eren

Ahmet Utku Akbıyık

Arif Erbil

Hüseyin Emre Sayıcı

Muhammed Bedrettin Toprak

M.Nurullah Güleç

Selim Yaman

M. Yusuf Koçyiğit

Sosyal Medya

Saadet Taşyürek

Grafik Tasarım

Saadet Taşyürek

Muhammed Emre Turan

Kapak Resmi

Photo by Jared Craig

İletişim:

mesail.org

mesaleditoryal@gmail.com

•İçindekiler•

Eğitim Sistemimiz ve Maarif İdeali Üzerine

Hüseyin Emre Sayıcı

6

Türkiye Üniversitelerinin Müslüman Öğrenci Meselesine Dair

Abdullah Haris Toprak

8

Bir Müzakere Fotoğrafı Alabilir Miyiz?

Harun Şencal

11

Covid-19 yükseköğretimde Yeni Bir Dönemin Başlangıcı Olabilir mi?

Büşra Ünlü Yaman

14

Online Eğitime İki Veche

Ahmet Utku Akbıyık, Muhammed Yusuf Koçyiğit

17

Medrese Eğitiminin Güncel Eğitim Sorunlarımıza Bazı Çözüm Önerileri

Abdullah Sak

20

Methodsuz Şark Usulü, Metodik Garp Furu'u?

Mehmet Emin Güleçyüz

23

Kaplumbağa'nın Heybesi: Özgün Bir Çocuk Medyası Platformu

Hediye Sümeýra Korkmaz, Rümeysa Öztürk

26

Covid-19: Küresel Kriz Neden Ulusallaşmayı Getirdi?

Ubeydullah Ademi, Abdullah Yasir Atalan

28

•Editörden•

Kıymetli Okurlarımız,

Önceki nesillerin toplamış olduğu tecrübe yeni nesillere çeşitli yollarla aktarılıyor. Kümülatif şekilde bilgi toparlanıyor ve bu birikimden çoğu zaman yeni buluşlar, teoriler ortaya çıkıyor. Ötelere bakmak için bizden öncekilerin koyduğu tuğlaların üzerine çıkmamız çoğu zaman en kolay ve hızlı yol. Yükseköğretim sırasında bu sebeple bizden öncekilerin ne yaptıklarını anlayarak başlıyoruz. Ne demişler ne düşünmüşler bir görelim ki biz de dünyada toplanan bilgi ve düşünce havuzunun üzerine bir paragraf koyabilirsek ne mutlu. O birikim bir binadan ziyade havuzdur, çünkü hangi ürünün hangi zaman daha yukarı çıkacağı, hangisinin unutulup dibe batacağı bilinmez. Bir düşüncenin, tecrübenin üzerine inşa etmeye çalışırken bir de bakmışsın ki onun temelindeki tutarsızlıklarla uğraşmaya başlamışsın.

Özellikle çoğu zaman deme ihtiyacı duyduk çünkü bazen de önceki nesillerin çizdiği yollara uymak büyük buluşların, düşüncelerin önünü kesebiliyor. 0 ve 1 üzerine kurulan bilgisayar sisteminde bilgi çok hızlı bir şekilde üretildi ve yayıldı. Bu denklemin çizdiği yolda yeni üretimler yapmak görece kolay; ama bu kolaylık yeni bir paradigma düşünmeyi zorlaştırabilir. Bir açıdan bilimin deneme yanılma ile ilerlediğini düşünerssek her şeyi en baştan denemek gereksiz gelebilir. Başka bir açıdan her teoremin varsayımları ve istisnaları olduğunu düşünerssek sürekli başa dönme ihtiyacı çok da haksız sayılmaz. Demokrasi kavramını Antik Yunan'dan ve öncesinden itibaren tartışıyor olsak bile hala herkesin kabul ettiği bir kavram ortaya koymak güç. Mutlak doğruya ulaşmanın ve onu aktarmanın çokça tartışmalı olduğu zamanımızda yaptıklarımız o mutlak doğruya yakınsamaktan ibaret. Peki o mutlak doğruya yakınsarken kümülatif ilerleyen bilgi dağarcığı hep avantajımıza mı?

Başka bir deyişle, gelenekten gelen bilgi bize bazı belli başlı düşünme tarzları verip savrulmamızı engelliyor olabilir. Bu belli başlı düşünme tarzları bizi bir yola sokup alternatiflere ulaşmamızı engelliyor da olabilir. Üst nesillerin önümüze sunduğu tecrübeler ile yeni nesillerin nasıl ilişki kuracağı sonu olmayan bir gerilime sahip. Önceki devlerin omuzlarına çıkıp daha uzakları görebilmek çok değerli ve önemli. Aynı zamanda, yeni neslin içinde her zaman bir his: peki ya dev yanlış yerde duruyorsa?

Bilginin diz dize aktarıldığı bir dönemden kitlesel bir şekilde aktarıldığı zamana yavaş yavaş geçiş gerçekleşti. Bilgiyi aktaran gerek konferanslarda olsun gerek amfilerde olsun muhatabını tam olarak tanımadan

birikimlerini paylaşıyor. Bu talebin bu kadar yoğun olduğu zamanımızda belki de mecburiyetten kaynaklı bir durum. Ne var ki, herhangi bir bilgi aktarımı iki tarafın iletişim halinde olduğu, beraber inşa ettikleri bir süreç olduğunda kâmil olarak anlamını kazanıyor. Kaba konulan bilginin karşı tarafa ulaştırılmasında ne kadarının döküldüğünü bilmeden doğru bir inşa mümkün değil. Hem de muhatap bazı kısmını geri gönderebilme, itiraz edebilme hakkına sahip olmalı ki beraber bir inşa etme durumu olsun. Bilgi üzerine konuşuldukça canlanır ve hayatımıza anlam katar. Bir hafızada, kitapta veya dijital ortamda tartışılmadan durdukça solar.

Başka bir deyişle, bilgi aktarımı bir bakıma dinamik olmalı. Bu kitap yazmamak veya video çekmemek demek değil; ama o kitabı veya videoyu birileri ile tartışabilmeliyiz. Bir eseri kayıt etmek bir açıdan da dondurmak demektir. Ama mesele orada bitmiyor. O dondurulan şey, başka insanlarla tekrar tartışarak canlandırılabilir. Burada asıl mesele, alıcının pasif alıcı mı, aktif alıcı mı olduğu. Alıcının aktifleşmesi ise onu başkaları ile tartışması ile oluyor. Başkası ile tartışmayınca o donuk bilgi aktarımı gerçekleşiyor mu gerçekleşmiyor mu bilemiyoruz. Yazar olarak, müzisyen olarak fikirlerinizi duygularınızı ortaya koymak değerli; ama bu değerlerin bir parçası da alıcının ortaya koyulanla olan ilişkisinde saklı. Sadece dinleyip bakıp geçiyorsa hedef ıskalanmış olacaktır. Bu yüzden interaktif olması mühim. Kayıt altına alınan şey tekrar dinlenip canlandırıldığında amacına ulaşacaktır.

Bu sayımızda, öğrenme dediğimiz olayın nasıl ve neden gerçekleştiğini ele aldık. Yüksek eğitimden korona virüsü sırasında eğitime, kampüs hayatından online sistemlere, medreselerden akademik hayatlara çeşitli konuları ele alan yazarlarımız mevcut. Bu sayımızla düşünce hayatının bir parçası olmak istiyoruz. Belki sonradan gelenler bu dediklerimizin üzerinden yeni şeyler düşünür. Belki de bu dediklerimizi bir kenara koyup bu olmayan şeylere yönelmelerine ve farklı bir noktadan üretim yapmalarına vesile oluruz.

Mesail Yayın Kurulu Adına

Ahmet Akbıyık

Arif Erbil

Eğitim Sistemimiz ve Maarif İdeali Üzerine.

Hüseyin Emre Sayıcı

Çok sayıda metni bir kere okumaktansa az sayıda metni çok kere okumanın daha anlamlı ve faydalı olduğu, az da olsa, üzerine yazılıp çizilen bir mevzu. [1] Belki bir kısmımız zaten bu durumun farkındayız; ama mevcut bir semptomumuz var ki çok okumaya, yani çok olana karşı bir hayranlık besleme eğilimindeyiz. Yaşından beklenmeyecek derecede, çok sayıda ve hayli sofistike kitapları okuyan bir çocuk, gündemimizi bir anda kaplayabiliyor, bunu inanılmaz bir başarı olarak görebiliyoruz. Elbette, kısıtlı imkânlarıyla ve kendi isteğiyle bir çocuğun okumaya yönelmesi güzel bir şey; fakat sadece çok ve sofistike olana yönelik hayranlık tepkimiz, bizahtih problemlerle birlikte eğitim sistemimize dair daha genel bir problemi de açığa vuruyor. Bu yazıda, söz konusu meylimizin ve problemin arkasında yattığını düşündüğüm hikâyeyi özetleyerek gerçekte bir çocukta neyi takdir etmemiz gerektiği üzerine düşüneceğim. Bu konu üzerine düşünmek zorunlu olarak, eğitim sistemimiz ve maarif idealimiz üzerine düşünmeyi de gerektirecek. Bunu yaparken Nurettin Topçu [2] ve ByungChul Han'ın [3] bazı kavramlarından da faydalanacağım.

Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası kitabında eğitimi, yani mektebi, hayatla arasında kurduğu zıtlık üzerinden tanımlıyor. Hayatı, çok sayıda olayı tecrübe ettiğimiz, çokluğun bombardımanına maruz kaldığımız, sınırları belirlenmemiş, debisi yüksek bir akıntıya; mektebi ise bu akıntının azalıp sakinleştiği, nereye gittiğimizi, neyin içerisinde olduğumuzu tefekkür edebileceğimiz bir kanala benzetiyor. Hayat, kendisini okumayı bilene okul olabilese de henüz bakmayı, dinlemeyi, okumayı ve düşünmeyi talim edememişler için içerisinde kaybolunan meşgaleler bütünü oluyor. Mektep, kişiyi hayatın çokluğundan mananın birliğine çıkarıyor.

Bu birlik manası ile vasıflanmamış çokluk heyulasını, içerisinde yaşadığımız biyolojik unsurlarımızın devamına, yani beşeriye indirgenmiş bir bare life [4] kavramıyla birlikte düşünebiliriz. Öyle ki mektep yolu görmemiş okumuşlar olarak herhangi bir alanda profesör olmamız, çıplak hayatın pragmatik çarklarından dışarı çıkabileceğimiz anlamına gelmiyor. Fakat bu performans dünyasında teknik kabiliyetlerimizin, tekniğe dönük bilgi birikimimizin inkişaf etmesiyle iyi bir eğitime sahip ol-

duğumuz vehmine kapılıyoruz. Hayat arenasında bizi daha iyi bir oyuncu yapabilen okullar, bu anlamda bir "mektep" değiller. Elbette teknik gelişmenin bir milletin rekabet gücünü artırarak hayatta kalmasının en önemli sebeplerinden olduğunu inkâr etmek makul değildir. Ancak sadece bu teknik gelişimi yani kalkınmayı sağlayacak bir eğitimin bu gelişmenin gayesini ve motivasyonunu ortaya koyabilecek bir mektep olmadığı da açıktır. Gaye ve motivasyonun, kalkınmaya öncelenmesi gerekir. Aksi takdirde kalkınma çabası nihai gaye ve motivasyonunu kaybederek kalkınmanın kendisi gayeleşecek, bu da ilk başta kalkınmayı bitirecek bir depresyonla sonuçlanacaktır. Bu durum makro ölçekte böyle olduğu gibi bireysel ölçekte de böyledir.

Mevcut eğitim sistemlerini gayesi açısından düşündüğümüzde, birey olarak veya kolektif bir şekilde diğerlerine üstünlük sağlayarak yeryüzü nimetlerinden daha çok faydalanmak dışında -tek tük hayalperestleri istisna kabul edersek- bir şey göremiyoruz. Somut bir örnek vermek gerekirse, şu an en iyi maaşları veren şirketler çağımızın en iyi beyinlerini "İnsanları nasıl daha çok reklama tklattırız?" sorusunu çözmek için çalıştırıyor. Bu gayelerin de kendilerinden başka bir üst gayeye tutunamadıklarında nasıl kaybolduklarını, giderek yayılan depresif bozukluk-

larda görmek mümkün. Eğitimin yaşadığı bu dönüşümü, yine Topçu'nun tabiriyle mektebin hayatsallaşması olarak değerlendirebiliriz. Mektebin gayesini gökyüzünden yeryüzüne, oradan da mutfak-tuvalet-yatak odası üçgenine indirmemizle birlikte mektep hayatsallaşmış oldu.

Peki, mektebin gayesi ne olmalıydı? Bu soruya verilecek cevap mektebin, bireyin ve toplumların ömrüne yön tayin etmesinden dolayı "Hayatın gayesi ne olmalıdır?" sorusunun cevabıyla aynı olacaktır. Sonsuzluk ve hürriyet hem bireylerin hem de devletlerin mutlu olmak ve bu mutluluğu gelecek zamanda da sürdürmek için ihtiyaç duydukları iki ideal. Hürriyeti, iç ve dış canavarlardan azade olarak, irademizin önünde bir engel kalmaması olarak düşünebiliriz. Modernleşmenin getirdiği demokrasi ve liberalleşme ile birlikte, dışarıdaki canavarlardan bizi koruyan hukuk sistemimiz irademizin önünde dış dünyada ciddi bir engel kalmamasına neden oldu. Bu durum, tespit etmesi ve kurtulması daha zor olan iç canavarlarımızın özgürlük alanlarını genişleterek bizi performans öznesine [5] dönüştürdü.

Geniş kitleler için, tespiti ve tedavisi dışarıdakilere göre daha güç bu iç canavarlardan kurtulmayı mümkün kılacak bir eğitim sistemi erişilebilir olmayabilir. Bu anlamda mektebin kurumsal ve kitlesel eğitimin ötesinde bir şey olduğu da iddia edilebilir. Fakat yine de eğitim sistemimizin gayesini mektebi hayatsallaştırmak yerine, "mektep"selleştirmek olarak ortaya koymak gerekiyor. Bu şekilde, ideale yakınsamaya çalışan bir mektep, iktisadi açıdan da erişilebilir olacaktır. Bu eğitim sisteminde geçen öğrenciler, nihai gayelerinin farkında olan ve bu gaye ile hayatlarını anlamlandıracak birlik üzerine tefekkür edebilen, aynı zamanda rekabet dünyasında kendisinin ve toplumunun hayatta kalmasına vesile olacak teknik ve bilgi birikimini artırabilen insanlar olarak yetiştirilebilir. Bu tefekkürü mümkün kılabilmek için "Okullarda asgari düzeyde bir duyuş ve düşünce eğitimi nasıl verilir?" sorusu üzerine düşünmemiz gerekiyor. Bu eğitimin, artık kitlesel eğitim çerçevesinde mümkün olmayacağı ve yeni kurumlara ihtiyaç duyduğumuz sonucuna da varabiliriz.

Tekrar girişte söylediğim konuya dönerek diyebilirim ki bir çocukta, yaşından beklenmeyecek derecede mütihş bir tefekkür kabiliyeti ile beraber, dışarıdakine sevgi ve merhamet duyma ile karşılaştığımızda bunu ciddi bir başarı olarak takdir etmemiz ve hayranlık duymamız doğaldır. Elbette bir çocuğun kendi kısıtlı imkânlarıyla ve içinden gelerek bir şeyler okuması da güzel ve iltifat edilebilecek bir şeydir. Fakat, sadece bir faaliyeti çok yapmak o faaliyeti iyi yapmak anlamına gelmediği için, gelişigüzel bir şekilde çok okumak veya buna hayranlık duymak, okuma kabiliyetiyle yani düşünce ve anlayış gelişmesiyle sonuçlanmadığı sürece anlamsız bir fetişizm-

den öteye gidemiyor.

Bir çocukta bu kabiliyetlerin ne sırayla ve nasıl gelişeceği, daha ziyade pedagogların, eğitim bilimcilerin konusu olduğu için fazla haddi aşmak istemem. Yalnız, Topçu'nun verdiği sıralamayı tekrarlamak bu noktada faydalı olabilir. İlköğretimde kalbin ve duygunun terbiyesi, ortaöğretimde aklın yani düşünmenin terbiyesi, yükseköğretimde ise ihtisasın olması gerektiğini söylüyor Topçu. Bunları biraz detaylandırarak şunu ekleyebiliriz ki üniversiteye gelen bir talebenin halihazırda okumayı, yazmayı, görmeyi, dinlemeyi, iradesini ve dikkatini terbiye etmeyi öğrenmesi, üniversiteye hazırlık olarak okutulan fen bilimleri kadar mühim bir şey olmalıdır. Kendimiz de tecrübe edebiliriz ki halihazırda içerisinde olduğumuz eğitim sisteminde, en iyi lise ve üniversiteler dahi bunların bazılarını kısıtlı derece öğretebiliyorlar. Bu kısıtlılık bizi kitap yüklü merkep olmaya hevesli hale getiriyor.

Hüseyin Emre Sayıcı-Boğaziçi Üniversitesi'nde Ekonomi yüksek lisansı yapıyor.

[1] Bu konuda zihin açıcı bir yazı için Muhammed Bedrettin Toprak'ın şu yazısı okunmaya değer: *Sahaflardan Süpermarketlere: Okuma Biçimleri ve Kitap Kültüründe Değişim*

[2] Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin Maarif Davası* (27. Baskı). İstanbul: Dergâh yayınları.

[3] Han, B. C. (2015). *Yorgunluk Toplumu*, çev. Selim Karlıtekin, İstanbul: Açılım Kitap.

[4] *Çıplak hayat ve performans toplumu kavramları için Yorgunluk Toplumu Anlamak yazısına bakılabilir. Bare Life, yani çıplak hayat Agamben'in ürettiği, yaşamın salt olarak biyolojik tarafına odaklanan bir kavram. Kısa bir tanım için: Bare life.*

[5] ByungChul Han'ın bu kavramı için şu yazıya bakınız: *Yorgunluk Toplumu Anlamak*

Türkiye Üniversitelerinin Müslüman Öğrenci Meselesine Dair

Abdullah Haris Toprak

Sebebi ister gelenek ve modernite arasındaki hesaplaşmayı delillendirmek, ister kitabî bilgiyi hayata yansıtmak, isterse global problemlere sunulacak reçetenin aidiyet hissedilen ve tabiatı gereği iddia sahibi olan kadim birikiminden almak arzusu olsun. Realite bize Müslüman öğrencilerin kendilerine sunulan hakim paradigmayı yeterli görmeyip İslâmî ilimler başta olmak üzere kadim usul ve eserleri öğrenebilecekleri kurumlara rağbet ettiklerini göstermektedir.

Kur'anî kültüre göre, insanın bilgi ile tecrübesi ilk insan ve peygamber Hz. Adem (a.s.) ile başlar. Buna göre Allah (c.c.) ilk ve yegâne muallim olarak Hz. Adem (a.s.)'e bütün isimleri öğretir (veya isimlendirebilme kabiliyetini bahşeder) ve insanın yaratılış maksadını tam olarak anlayamayan meleklerle bunu göstererek O'ndan eşyanın isimlerini saymasını ister. Hz. Adem (a.s.) eşyanın isimlerini eksiksiz sayıp tabiri câizse melekleri mahcûb eder (Bakara Suresi 30-34. Ayetler). Bu anlatıya göre ilim, insanın alâmet-i fârikasıdır (ayırt edici özelliği).

Hoca-talebe ilişkisi gibi yüz yüze ve bire bir talim usulü tüm insanlık tarihinde ortak sayılabilir. Zaman içinde bu usul, kurumsallaşma ve ihtisaslaşma ile birlikte yerini büyük anfi veya sınıflarda bir hocanın kalabalık dinleyici kitlesine hitap ettiği toplu derslere (mass education) bırakır. Teknolojik imkanlar nisbetinde bugün uzaktan eğitim ve online derslerle meselenin nereye evrildiğini görme imkanına sahibiz.

Bu minvalde Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere hemen hemen tüm yükseköğretim kurumlarının fikrî, felsefi ve teknik altyapısı Alman Humboldt Üniversite modeline dayanır. Türkiye ve bilhassa son dönem Osmanlı tecrübesinde Mühendishanelerle başlayıp Darülfünun ile devam eden ve Cumhuriyet sonrasında bugünkü formuna ulaşan üniversite tecrübesinde aynı modeli benimsemiş vaziyettedir.

Bizim bu yazıdaki amacımız temel nitelikleri açışın-dan; Çağdaş Türkiye tecrübesini yaşayan, kendisini İslâmî geleneğin bir parçası sayan üniversite öğrencilerinin, sadece kendilerine sunulan ders ve araştırma imkânları ile yetinmeyip çeşitli dernek ve vakıfların seminer programlarına katılıyor olmalarının olası bazı teorik

ve pratik sebeplerini tartışmaktır.

Öncelikle bu "yetinmeme" durumu bize göre üniversi-

telerde sunulan müfredatın benimsenip beslenmesi manasında pozitif bir amaç taşımaz. Yani öğrenciler müfredatta aidiyet hissetmiyor veya aradıklarını müfredatta bulamıyor oldukları için üniversite dışı programlara katılmaktadırlar. Bu anlamıyla arayış daha çok "negatif" bir karakter taşır. Bu arayışa karşılık sadece vakıf ve derneklerin değil, aynı zamanda yeni açılan bazı üniversitelerin de program ve derslerle arz sunmaya çalışması hem problemin varlığını hem de talebin büyüklüğünü gösteren bir delil mahiyetindedir. Sunulan programların ne derece sadra şifa oldukları veya olabilecekleri sorunsal yazının çerçevesi dışındadır. Aynı şekilde İslâmî arayışlara cevap vermektense ziyade yükseköğretimdeki salt kalite açığını doldurmaya dönük teşebbüsleri de bu yazıda tartışmayacağız.

Osmanlı son dönem modernleşme gayretlerinin ciddi bir şekilde hissedildiği kurumların başında ilmîye gelir. Öyle ki son yüzyıla kadar medreselerle özdeşleşen ilmiye kurumu ve yetiştirdiği âlimler; önem ve itibar açısından hem halkın hem de bürokrasinin merkezini teşkil eder. Sistemin ihtiyaç duyduğu yetişmiş kadronun âlimler yerine modern okullarda yetişmiş ve fen eğitimi almış "mütefennin-i zabıt"ler içerisinde temin edilmeye

başlanmasıyla birlikte İslâmî nitelikli eğitim veren kurumlara gösterilen ilgi de aynı oranda azalır. Tevhid-i tedrisat kanunu mucibince medreselerin kapatılması meseleyi entelektüel düzlemde farklı bir merhaleye getirir. Yasakların tekke ve zaviyelere doğru genişlemesi ise sorunu büyütüp toplumsal düzleme yayar, harf devrimi ile karşımıza küllî bir dönüşüm/değişim/gerilim portresi çıkar. Tüm bu oluş-bitişlerin yansımalarını yalnızca ilmî değil, aynı zamanda sanat, mimarî, musikî, siyaset ve ekonomik sahada da görmek mümkündür. Bu anlamda İsmail Kara'nın "Çağdaş İslam Düşüncesi" çalışmaları meselenin sadece Anadolu coğrafyasında ve Çağdaş Türkiye örneğinde değil, diğer Müslüman coğrafyalarda da bir uyum-muhalefet hattında gidip geldiğini gösterir. Her ülkenin bu hat üzerinde farklı zaman, zemin ve yoğunlukta belli dalgalanmaları yaşadığı tezi dikkate sayandır.

Bu zaviyeden bakıldığında devletin şahıs ve kurumlarıyla İslâmî veya kadim olanı rejimin güvenliği ekseninde yorumlaması ve buna göre tavır alması, gerilim hattı üzerindeki en önemli aktörlerden biridir. Bilhassa eğitim kurumlarına uzun bir aranın ardından İslâmî eğitim vermeye imkân sağlayan izinlerin bile (örn. imam hatip okulları, ilahiyat fakülteleri ve Kur'an kursları) faaliyetin "devlet çatısı altında veya devlet kontrolünde" olması kaydıyla verilmesi dikkat çekicidir. Bu tarz bilginin hem fikrî hem de fiziksel düzeyde merkez yerine taşrada bir yerlerde kalmaya mecbur bırakılması ise söz konusu fay hattında ancak geçici bir esnetme ve rahatlatma yaşandığı yorumunu beraberinde getirir. Öyle ki İslâmî bilgi kampüsün içerisine bile girememiş, ilahiyat fakültelerine hapsedilmiştir. (Mahmut Erol Kılıç'ın Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Merkez kampüs yerine Bağlarbaşı'nda yer açılmasına nispetle söylediği "Göçtü kervan kaldık Bağlarbaşı'nda" latifesi aynı zamanda hoş bir ironi niteliği taşır.) 28 Şubat'a varan süreç içerisinde İslâmî eğitimin devlet kurumlarda arzulanan keyfiyet ve miktarda veril(e)miyor olması bir yana, sakal veya başörtüsü gibi İslama dair ne varsa kendisini kampüs kapısında bulması vakıf ve dernek gibi sivil inisiyatiflere olan temayülü de gündem güne artırır.

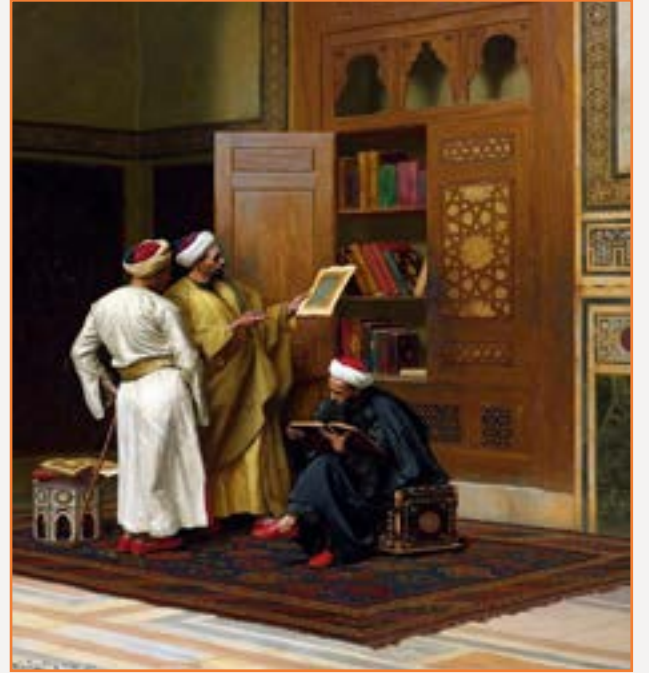
Peki Neden?

İslâm ilim geleneği bilgi kaynağı olarak vahyi esas alır ve modern tasnifin aksine merkeze ilahi otoriteyi koyar. Bu iddianın varlığı ve söylemin kuvveti, İslam ilim geleneğinin karşılaşılan köklü medeniyet havzalarında yok olması şöyle dursun onları farklı yoğunluk ve renklerle kendi içinde eritmesine de imkân tanımıştır. Modern Batı tefekkürü ile yaşanan tecrübe ise öncekilerden farklı olarak bir "merkez/otorite olma" kavgasına dönüşür. Bu kavga sadece hukuki, siyasi veya askeri zeminde yürüme-yip zaman zaman "olmak ya da olmamak" mücadelesi şeklini de almıştır. Başlarda "İslam ile ya da İslam olma-

dan" halinde iki tercihli imtihan vasfını taşıyan bu kırılma, yerini "hem İslam ile hem İslamsız" ve "ne İslam ile ne İslamsız" gibi melez ikilemlere bırakır. Bir din ve yaşam tarzı olarak İslam'ın "mâni-i terakki" (ilerlemeye engel) olup olmadığı suretindeki neticelenmemiş hesaplama, Osmanlı Devleti'nin son bulması ile birlikte Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin Müslüman münevverlerine miras kalır.

Sebebi ister bu hesaplaşmayı temenniler seviyesinden delillendirilmiş hakikatler seviyesine çıkarma isteği; ister İslâmî olana ilgisini önce ilmî düzleme ve sonra hayata yansıtma ihtiyacı; isterse global problemlere sunulacak reçetenin aidiyet hissedilen ve tabiatı gereği iddia sahibi olan kadim birikiminden alma arzusu olsun. Realite bize Müslüman öğrencilerin kendilerine sunulan hâkim paradigmayı yeterli görmeyip İslâmî ilimler başta olmak üzere kadim usul ve eserleri öğrenebilecekleri kurumlara rağbet ettiklerini göstermektedir.

Bu bağlamda öğrenciler önce kadim kaynaklara ve diğer Müslüman coğrafyalara ulaşmak gayesiyle Arapça, Farsça ve Osmanlıca öğrenmeyi istiyor; Kelam, Fıkıh, Hadis ve Usul derslerini hiç olmazsa temel istilah ve tar-

tışmalarıyla birlikte tanımaya çalışıyor ve dahî bazıları Kur'an hafızlığıyla başlayıp kadim medrese müfredatını tamamlamayı vadeden programlara iştirak ediyorlar. Aidiyet hissettiği kültür ve medeniyet havzasının muhtevasını bizzat tecrübe ederek İmam Gazali, Razi, Rumi, Tusi gibi Batı akademisinde de sıkça konuşulan isimlere, eserlere ve tartışmalara dokunan bu gençler; üniversitelerde ihtisas gördükleri alanların sorunlarını, tartışmalarını, önemli isimlerini müstakil bir zaviyeden inceleyip katkı sunmayı amaç ediniyor, en azından "bir şeylerin yolunda gitmediğini veya eksik kaldığını" düşünüp bir arayış içerisinde bulunuyorlar.

Pratik Sebeplere Dair

Konunun teknik ve pratik sebepleri ise özle bağlantılı ve öz kadar mühimdir. Sağlık bilimleri, sosyal bilimler ve mühendislik bölümü öğrencilerinin farklı alanlarda ihtisas yapmalarına rağmen müşterek bir dertleri vardır: Üniversitede gördükleri dersler ile gündelik hayatta karşılaştıkları sorunların uyumsuzluğu.

Sadece fikir vermesi açısından bir tıp fakültesi öğrencisi örneğinden meseleye yaklaşabiliriz: Fizyoloji, patoloji veya nöroloji gibi biyolojik temelli derslerde görülen bilginin hastada bir karşılığının olmayacağını düşünmek ilk başta abes kaçabilir. Bununla birlikte teorik düzeyden pratik düzeye geçildiğinde etik, psikiyatri, anne-çocuk, doğum ve nüfus planlaması, mahremiyet, ötenazi ve yaşam, cinsellik vb. konularda kitabî bilgi ile vakıadaki uyumsuzluk ilk fırsatta göze çarpacaktır. Müslüman bir toplumda yaşayan bir bireyin hemcinslerine ilgi duyması sebebiyle görüldüğü psikiyatr, hâkim tıbbî paradigmanın görüşünü tekrar ederek hastasına bunun bir “hastalık” değil normal bir durum olduğunu söyleyecektir. Bir Müslüman tıp öğrencisi ise İslamî literatürde bu vakıaya nasıl yaklaşıldığını bilmediğinde en azından seküler kalmak tehlikesini yaşayacaktır.

Benzer durumlar faiz tartışmalarını bir iktisatçıya; miras davalarını bir hukuk öğrencisine; kadının aile ve toplum içindeki yeri konusunu bir sosyoloji öğrencisine; nefis kuramı ile psikanalizin farklılıklarını bir psikoloji öğrencisine; anayasal sistemler ve mutlak otorite tartışmalarını siyasal öğrencisine; ve yapay zeka tartışmalarını bir mühendislik öğrencisine eskisinden daha cazip gösterecektir. Seküler hayatın sınırları içinde yaşamayı kabul eden bireyler için bu tarz ikilemler ne bir anlam taşır ne de bir beis teşkil eder. Ancak dini tüm hayata hasreden bireyler tıptan etiğe, biyomühendislikten jeofiziğe, zoolojiden matematiğe kadar tüm bilgi alanlarının İslamî alana gireceğini düşünür. Bu düşüncenin kendisi temel İslamî kaynakları anlama ve yorumlama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Kısacası bu ihtiyaca cevap veremeyen üniversite kurumlarının boşluğunu vakıf ve dernekler doldurmaya çalışmaktadır.

Sonuç Yerine:

Fildişi Kule’ye Giden Lâl Münâdiler *

Adı bugün Mekke-i Mükerrreme olan beldede çölün ortasına oğlu İsmail (a.s.) ile ilk mescidi yapan Hazreti İbrahim (a.s.)’e gelen ilk emir, bir taşın üzerine çıkıp tüm insanları davet etmesi idi. Hazreti İbrahim (a.s.)’in çölün ortasındaki bir taş üzerinden sesini tüm insanlara duyurmak konusundaki tereddüdü “Sen çağır, duyurmak bizdendir.” teminatı ile sükûnet buldu. Bugün o davete icabet eden milyonlar “Rahman’ın Misafirleri” ünvanıyla kutlu beldeyi ziyarete devam etmektedir.

Üniversiteler, toplumun sorunlarına çare bulmak veya

mutlak hakikate ulaşmak gibi yüksek amaçlardan söylesel olarak bile vazgeçeli bir hayli zaman geçti. Bu durum pek çok defa sakinlerinin fildişi kulelerinde (ivory tower) ancak birbirleriyle konuşup anlaşabildikleri kurumlara dönüştükleri yolunda tenkit edilmelerini de beraberinde getirdi. Türkiye’deki üniversitelere bakılacak olursa öncelikli hedefin şimdilik yabancı muadilleriyle aynı ligde yarışmaktan öte olmadığı aşikâr. Tüm bu tartışmaların berisinde gözünü “vaz-ı cedidden evvel keşf-i kadim”e diken ilim taliplerinin bulunduğu da muhakkak. (Bilhassa Babanzade Ahmed Naim ile aşına olduğumuz bu kavram temelde ilmi bakiyeyi keşfetmenin ve öğrenmenin, yeni söylemler geliştirmekten daha önce ve önemli olması gerçekliğini betimler. Buna göre yeni söylemler ancak ve ancak ait oldukları gelenek nispetinde kıymet bulur.) Zahiren yolcuları lâl münâdiler olan yolun sonu da fildişi kulelermiş gibi gözükebilir. Ancak bu sessiz çığılı cihana duyurmak ve fildişi kuleyi Makam-ı İbrahim seviyesine yükseltmek davet emrinin sahibine ziyadesiyle kolaydır. Ne mutlu o yolun yolcularına!

Abdullah Haris Toprak: Drexel Üniversitesi Elektrik ve Bilgisayar Mühendisliği Bölümü’nde devam etmektedir.

*Lâl münâdi: Dilsiz davetçi

Bir Müzakere Fotoğrafı Alabilir Miyiz?¹

Harun Şencal

Son yıllarda birçok üniversite, vakıf ve dernek tarafından kısa süreli veya uzun soluklu eğitim programlarının düzenlendiğine şahit olmaktadır. Son on yıl içerisinde öğrenci, öğretmen veya organizatör gibi çeşitli rollerde bu programlara katılma ve süreçleri yakından gözlemleme imkânım oldu. Bu süreçte gözlemlediklerimden hareketle bu yazıda iki konuya değinmek istiyorum. İlki, eğitim müfredatı ve sınıf ortamı oluşturulurken hoca-öğrenci-bilgi üçlüsüne yüklenen anlam ve görevlerin eğitim içeriğine nasıl bir tesiri olduğu meselesidir. İkincisi, ve bence ilki kadar önemli olan diğer bir konu ise bu eğitimleri sağlamak için gerekli olan finansal kaynak meselesidir.

Gözlemediğim kadarıyla Türkiye’de organize edilen eğitim programlarının bazıları hakikat bilgisine ulaştığını düşünen kişiler tarafından belirlenen bir müfredattan oluşuyor ve bu bilginin taşıyıcısı olabilecek hocalar tarafından bilgiye sahip olmayan; fakat almak için hazır olarak bekleyen (programa kayıt olarak bu isteğini belirtmiş olan) öğrencilere nakil işlemine tekabül ediyor. Fark edileceği üzere burada bilgi akışı tek taraflı olduğu gibi öğrenci-hoca arasındaki etkileşim de sınırlıdır. Öğrencinin soru sorması ‘anlamadığı yerleri’ belirtmek içindir ve hoca gerekli durumlarda ‘farklı örneklerle’ öğrencinin anlamasını sağlar. Hoca bir otorite figürüdür, konuyu hâkimdir ve öğrencilerin sorularına cevap vere-

bilir. Eğer öğrenci konuyu anlamadıysa veya ‘kafasına yatmadıysa’, bu öğrencideki bir eksiklik sebebiyledir. Hocanın öğrenciden istifade etmesi çok olası değildir. Zaten o yüzden iletişim tek yönlüdür; öğretmen aktarır, öğrenci dinler. Öğretmen, öğrencinin ne düşündüğü ile ilgilenmemektedir. Ne yazık ki bu durum, ‘her şeyi bilen’ otorite figürü hocalarımızı bazen zor duruma sokmaktadır. Kürsülerden “Bilmiyorum demek ilmin yarısıdır.” şeklinde va’zu nasihatler verilse de, pratikte buna pek rastlanılmaz maalesef. Sorulan bir soruya “Bilmiyorum.” diye cevap vermeyi kendileri için uygun görmeliklerinden, öğrenciye yanlış da olsa bir cevap vermeye çalıştıklarına üzülerken şahit olmuşluğum vardır.

Bu tarzda aktarımcı eğitim anlayışına sahip olan bir kurumun ilk yapacağı şey alanındaki en iyi hocaları ikna etmek ve dinleme ve anlama kapasitesi yüksek öğrencileri programa çekmek olmaktadır. Geriye sadece bir sınıfta bu iki grubu (hoca-öğrenci) bir araya getirmek kalmaktadır. Kapitalist bir toplum içinde yaşadığımız ve düşünme şeklimiz de daha ziyade kapitalist prensipler tarafından şekillendirildiği için; az önceki eğitim yaklaşımını benimseyen bir kurumun oluşturacağı sınıf ortamı, bilgi akışının maksimum hale getirildiği bir yapı olacaktır elbette. Yüksek kapasiteli öğrencilerin dahi bilgiyi değerlendirmesi, müzakere etmesi, doğruluğunu incelemesi gibi aşamalar gerekli görülmediği için, ‘dinlenilmesi’ ve kendisinden öğrenme ayrıcalığına kavuşulması gereken hocalarımızın sabah akşam öğrencilerin önüne getirilmesi yeterlidir. Bu tarz bir eğitim metodunun, ulus-devletin eğitim tezgahından geçmiş ve anlam dünyaları eklektik bir şekilde oluşmuş olan-eğer oluştuysa tabii- bizim kuşağa tam anlamıyla hitap ettiğini zannetmiyorum. Bunun sebebi, İhsan Fazlıoğlu’nun tabiriyle, hocalarımızın düşüncelerini ifade etmek için kullandığı kavramların muhataplarının anlam dünyasında her zaman bir karşılığının olmamasıdır. Daha da kötüsü, bazen aynı kavram kastedilenden çok farklı bir anlama da sahip olabiliyor. Bu durumda taraflar anlaşmış gibi gözükseler dahi, farklı anlamları kastedmiş oluyorlar. Peki, bunun çözümü nedir?

İşin aslı, çözüm hem çok basit hem de çok zor. Çok basit, çünkü yapmamız gereken öğrencileri dinlemek,

onları konuşurmak ve aktarılan bilginin öğrencide neye tekabül ettiğini ortaya çıkartmaktan ibaret. Bunu ders sırasında hocalarımız yapabileceği gibi, eğitimin bir parçası olarak müzakere oturumları yapıp öğrencilerin düşüncelerini paylaşmalarına imkân sağlanabilir. Hocanın sahip olduğu bilgiyi öğrenciye aktarırken, öğrenciyi pasif bir pozisyonda tutmak yerine karşılıklı diyalog ortamına çevirdiği takdirde benim tecrübe ettiğim üç olumlu sonuç ortaya çıkmaktadır: Öğrenci derse adapte olabilmekte, hocanın aktardığı bilgiler üzerine hoca ile birlikte bir tefekkür zemini sağlayabilmekte ve belki en önemlisi; hoca anlattığı kavramların öğrencilerin zihinlerinde nereye tekabül ettiğini görebilmektedir. Bu kısım daha ziyade hocaların eğitim metodu ile ilgiliyen, eğitim programının bir parçası olarak müfredata dâhil edilecek müzakere oturumları ise organizasyonu düzenleyen kurumun eğitim anlayışında büyük bir değişiklik anlamına gelmektedir. Kurumlarımız ise, öğrencilerin bir araya gelerek konuşmalarını veya boş bir vakte sahip olup düşünmelerini değil, mümkün olan her vakitte getirilen hocaları dinlemelerini ve ‘öğrenmelerini’ tercih edilebiliyorlar. Bu değişikliği sağlamak, verdiğimiz eğitimin kalitesini ‘falanca hocayı’ veya ‘o meşhur düşünürü’ getirmekle ölçmektense; öğrenciler kendilerini ne kadar ifade edebildiler, ‘duydukları’ üzerine ne kadar düşünebildiler gibi kriterler üzerinden değerlendirmeye başlamadıkça zor.

Burada çok genel hatlarıyla değindiğim bu sorun farklı kurumlarda değişik seviyelerde ortaya çıkıyor olabilir. Örneğin, bazı kurumlar aktif olarak organize etmeseler de öğrencilerin, kendi aralarında bir araya gelerek müzakere yapmalarını teşvik ederken, diğer gruplar alışveriş merkezlerinin en kuytu ve kullanışsız yerlerine konulan mescidler gibi, günün en verimsiz olacak vakitlerini bu tür eleştirel analizlere ayırıyor olabilir. Bu yazdıklarımın bilgi aktarımının değersiz bir şey olduğunu düşündüğüm izlenimini vermesini istemem. Şüphesiz ki, bilgi sahibi olmadan müzakere yapmak veya belli bir konu üzerine düşünmek ancak anlamsız ve kısır konuşmalarla neticelenecektir. Önemli olan her aktivitenin hakkını vererek, öğrencilerin yetişmesini sağlamaktır.

Değinmek istediğim ikinci bir husus, bu eğitimler için gerekli olan finansal destek. Yukarıda eleştirel olarak sunduğum eğitim metodunun bir diğer dezavantajı yüksek bir maliyet gerektirmesi. Popüler ve alanında iyi hocaların getirilmesi ve özellikle uzun süreli programların oluşturulması bu eğitimlere fon sağlayacak sermayedarları gerektirmektedir. Allah rızası için bu işe girişmekten tutun da, beşeri sermaye üretimi veya prestij hedefleri gibi dünyevi hedeflere kadar uzanan çeşitli amaçlar doğrultusunda seküler veya dini nitelikli eğitim kurumlarına fonlar sağlanmaktadır. Bunun iki büyük dezavantajı olduğunu düşünüyorum. Birincisi, bir eğitimci olarak hiç hoşlanmadığım, ‘yaptığınız her faaliyeti fotoğraflama ve paylaşma’ ihtiyacı. Çünkü bu paraların boşa gitmediğini çoğu zaman fotoğraflarla göstermeniz

beklenmektedir. Daha da kötüsü, kurumun ne kadar aktif olduğunu göstermek için “faydalı veya faydasız” olduğuna bakmadan fotoğraf çekilebilir etkinlikler düzenlemeniz de gerekebilir. Örneğin, öğrencilerden talep olsun veya olmasın dışarıdan düzenli olarak popüler konuşmacılar getirmelisinizdir. Ayrıca, fotoğraflarda katılımı çok göstermek için ‘zorunlu gönüllülük’ tabiriyle öğrencileri de katılıma mecbur tutmalısınız. Bu durum ne yazık ki böyle ilerleyen bir döngü çıkarıyor karşımıza. Elbette burada kastettiğim şey yapılan her faaliyetin gereksiz olduğu değil, kurumların bazen etkinlik yapmak için etkinlik yapmaya mecbur kaldıklarıdır.

İkinci dezavantaj ise yürüttüğünüz programı fon sağlayan kişilerin istekleri doğrultusunda şekillendirmek zorunda kalmanız. Belki size karışmayabilir veya sizinle aynı hedeflere sahip olabilirler. Fakat eğitim işinden anlamadıkları halde, adeta bir şirket yönetirmiş gibi, ne zaman hangi programı yapmanız gerektiğine müdahale edebilirler. Nasrettin Hoca’nın da dediği gibi, “Parayı veren düdüğü çalar.” inanışı, eğitim sektöründe de çok farklı değil ne yazık ki; eğitim bir sektör olarak kaldığı sürece de devam edecek gibi gözüküyor. Bu sebeple bazen işçi boşta kalmaması diye sürekli iş yükleyen kapitalist işveren edasıyla, öğrenci boş kalmaması diye sürekli program konulmasını talep eden bir finansör görebilirsiniz. Bütün bunlar olmasa dahi, bu tür programların devamlılığı hep maddi desteği sağlayan kişilerin himmetine bağlı olacağı için eğitim programları sürdürülebilirlik açısından bir risk taşımaktadır.

Halihazırda bir çok hocamızın gönüllülük esasına dayalı olarak sürdürdüğü, samimi ve bireysel çabalar neticesinde bir çok öğrencinin ufkunu genişleten küçük ders halkaları veya müzakere gruplarını bu açıdan yukarıdaki dezavantajları -nispeten-azaltan bir yapı olarak

görüyorum. Bu tür küçük çaplı çalışmaların amacı öğrenciye 'gerekli olan tüm bilgileri aktaracak' bir ortam sağlamak yerine, öğrencinin halihazırda mevcut olan ve günümüzde ulaşması daha kolay hale gelen faydalı kaynaklara sistematik bir şekilde 'kendi çabasıyla erişmesi' ve edindiği bilgileri derinleştirmek için müzakere edebileceği bir ortamın sağlanmasıdır. Yani, bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı, malumatfuruşluğun bir erdem olarak algılanmaya başlandığı günümüzde, öğrencinin geriye bir adım atıp 'düşünmek', diğerlerini dinleyip olayların farklı açılarını görebileceği bir zemin oluşturmak için. Diğer bir ifadeyle, bilgimizin miktarını arttırmak yerine, derinliğini arttırmak için. Bu tür halkaları oluşturmak için en önemli rol biz öğrencilere düşmektedir. Büyük kurumların çatısı altına girmeden de öğrencilere yardımcı olmayı etik bir görev olarak bilen yetkin hocaların kapısını çalıp küçük gruplar oluşturmalı, aktif olarak konuları müzakere etmeli ve derinlemesine konuşmalıyız, sonunda sertifika vermeyecek olsalar dahi!

Her ne kadar ilk kısımda bazı eğitim programlarının olumsuz taraflarına vurgu yapmış olsam da kendi tecrübem açısından şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki bu tarz eğitim kurumlarının olumsuzluklarının yanındabirçok faydası ve öğrencilerin yetişmesine katkısı da bulunmaktadır. Bu sebeple mevcut eğitim programlarımızı tamamıyla terketmek gibi bir seçeneği makul olarak görmüyorum. Fakat değişen öğrenci profili ve içinde yaşadığımız şartları da değerlendirmeye katarak öğrencilere daha istifadeli olacak ve yoklama veya burs kesilme korkusu ile gelmek zorunda hissettikleri değil, aktif olarak severek katıldıkları eğitim programları hazırlamak için bazı kalıplarımızı kırmamız gerektiğini düşünüyorum. Eğer bu dönüşümü gerçekleştirmeyi başarabilirsek, en önemlisi eğitim sürecinin paydaşları arasındaki ilişkileri kapitalist ve bürokratik prensipler üzerinden şekillendirmekten (çoğunluk bunu bilinçsizce yapıyor) vazgeçersek, belki kurumlarımız tarafından verilen değerli eğitim hizmetleri daha istifadeli ve muvaffak olur.

Harun Şencal

[1] Bu yazının son halini almasında yorumları ile önemli katkıda bulunan Firdevs Erva Genç, Muhammed Bedrettin Toprak, Nurullah Güleç, Raşit Güneş, Selim Yaman ve Selman Sağlam'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yazıda bulunan görüş ve hatalardan yazar sorumludur.

COVID-19 Yükseköğretimde Yeni Bir Dönemin Başlangıcı Olabilir mi?

Büşra Ünlü Yaman

Yeni tip korona virüsünün (COVID-19) küresel ölçekte yayılması, iş hayatından ekonomiye, politikadan eğitime her alanda etkisini gösterdi. Çin'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan salgının ciddiyeti ancak Dünya Sağlık Örgütü'nün yeni tip korona virüsünü küresel pandemi olarak ilân etmesiyle anlaşıldı. Salgının hızla yayılması diğer kurumlar gibi her düzeyden eğitim kurumunu da tedirgin etti ve okullar pek çok ülkede hızlı bir şekilde uzaktan eğitime geçiş yaptı. Peki, yükseköğretim uzaktan eğitime geçişten nasıl etkilendi ve bu durum, gelecekte nelere yol açabilir? Üniversiteler, eğitimde yeni bir çağa mı geçiyor?

Dünya üzerinde milyonlarca öğrencinin devam ettiği örgün eğitim, salgın nedeniyle boyut değiştirdi ve görünüşe göre değiştirmeye devam edecek. Şüphesiz bu sürecin azhasarla atlatacaklar, mevcut internet altyapıları derslerin sanal ortamda verilebilmesine elverişli olan ülkeler olacak. Her ne kadar virüsün gelişi beklenmedik ve yayılması da oderece hızlıolsa dagelişen koşullara adapte olabilen sistemler muhakkak oldu. Öte yandan uzaktan eğitimin örgün eğitimin yerini dolduramayacağı vakalar da oldukça çok sayıda. Özellikle eğitimin ücretli olduğu Amerika, İngiltere gibi ülkelerde eğitim kurumları yerel

ve ulusal öğrencilerinin ödemeleriyle devamlılıklarını sağlıyorlar. Ancak uzaktan eğitim sürecinde örgün eğitim için tayin edilen ücreti ödemek istemeyen bir kısım öğrenci ve aileleri geri ödeme talebinde bulundular bile. Eğitim sürecinde yararlanan servislerin bütününden artık yararlanamayacak olmaları geri ödeme taleplerini haklı bir noktaya taşıyor. Kütüphane, sınıflar, laboratuvarlar, okul yurtları, yemekhaneler, öğrenci ofisleri, idari ofislerin kullanımı ve dahi salgın durumunda en çok ihtiyaç olan sağlık servisleri artık öğrencilere hizmet verememekte. Gelirlerinin önemli bir kısmını uluslararası öğrencilerden sağlayan, 2019 yılı toplam uluslararası öğrenci sayısı 1,095,299 [1] olan ABD Yükseköğretim Sisteminin küresel popülaritesi salgının ilerleyişi ile yerinden oynayabilir.

Uluslararası öğrenciler çeşitli nedenlerle korona salgınından ulusal öğrencilere nazaran daha fazla tedirgin oldu ve olmaya devam ediyor. Ailelerinden uzakta yaşayan uluslararası öğrenciler psikolojik yıkımlara neden olan bir dönemde sosyal destekten yoksun, salgının toplu ortamlarda yayılması nedeniyle yurtlardan ayrılmak zorunda kaldılar. Hem çalışıp hem okuyanlar işlerinden atılmış ya da ayrılmış, ya kendi ülkelerine dönmüş ya da seyahat yasağı nedeniyle eğitim gördükleri ülkede maddi ve manevi sıkıntılarla tek başlarına mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Özellikle ABD gibi sağlık hizmetlerinin çok pahalı olduğu bir ülkede korona virüsü salgınına yakalanma tehlikesi onları daha da tedirgin etmektedir. ABD açısından gelecekte yaşanabilecek ihtimallere bakacak olursak, COVID-19 salgınının 2020-2021 eğitim-öğretim yılında da devam etmesi durumunda uluslararası öğrencilerin seyahat yasağı, sağlık endişesi ve diğer nedenlerle ABD'de eğitim alma taleplerinde ciddi bir düşüş görülebilir. Bu durum, ABD Ticaret Bakanlığının verilerine göre 2018 yılında uluslararası öğrencilerden 44.7 milyar dolar gelir elde eden ABD Yüksek Öğretim Kurumlarının finansal açıdan önemli oranda etkileyebilir. Tüm bu zararları yaşama-

mak ya da minimize etmek için üniversiteler bir çözüm yolu bulmaya gidebilir.

Üniversitelerin maddi sıkıntıları yalnızca uluslararası öğrencilerin azalmasıyla değil, aynı zamanda işini kaybetmiş ya da işleri kötüye giden ailelerin çocuklarının eğitim masraflarını karşılamakta zorluk çekmeside özellikle özel üniversitelerin gelirlerinde düşüşe neden olabilir. Öğrencilerini kaybetmek istemeyen üniversiteler böylesi bir acil durumda ailelerin ödemelerinde kolaylık göstermek zorunda kalacaklardır. Özellikle Amerika, İngiltere gibi kâr amaçlı yükseköğretim kurumlarının yaygın olduğu ülkeler bu anlamda ciddi bir sıkıntıyla karşı karşıya kalabilir.

Mekâna bağlılık gerektirmeyen sosyal bilimlerde, derslerinternet ortamınataşınarak yeni sisteme daha kolay adapte olunabildi. Laboratuvar çalışması gerektiren alanlar ile saha deneyiminin eğitimin bir parçası kabul edildiği uygulamalı bilimler ise en çok zarara uğrayan alanlar oldu. Tıp, hemşirelik, diş hekimliği gibi sağlık bilimleri; laboratuvar gerektiren fen bilimleri; katılımcı ile birebir iletişim gerektiren bazı sosyal bilimlerdisiplinleri; oyunculuk, spor eğitmenliği gibi beden kullanımı ve anlatımı gerektiren alanlar eğitime ara vermek ya da sınırlı bir alanda çalışma yapmak zorunda kaldı. Ancak tüm bu şartlar sağlansa da özellikle Türkiye’de sanal ortamda eğitimin önündeki engelleri kaldırmaya yetmeyebilir. Teknik altyapı sorunları, öğretim üyelerinin uzaktan eğitime hazır olmaması, bu konuda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmamaları vs.[2] Bu bağlamda, sanal ortamda derse daha kolay adapte olabilen özellikle de teknoloji çağında yetişmiş genç akademisyenlerin daha geleneksek eğitim metotlarına bağlı akademisyenlere oranla daha başarılı olacağını öngörebiliriz.

Diğer yandan uzaktan eğitime geçiş, eğitim metotları açısından da devrim niteliğinde değişikliklere sebep olabilir. İnternet temelli eğitim zamanla hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelebilir. Şu anki durumun aniliği ve aciliyetiuzaktan eğitimi zorunlu kılan temel neden olsa da bu süreç, nihayetinde mevcut eğitim tekniklerindeki eksiklerin tespit edilip,görece verimsiz işleyen kısımlarının yeni metotlar ikame edilmesiyle neticelenebilir. Yeni sistem hoca-öğrenci ilişkisinde de kökten değişimlere neden olabilir. Türkiye örneğindeki gibi hoca hiyerarşisinin yerleşmiş olduğu bir ülkede internet temelli ders, hoca ve öğrenciyi aynı platformda eşit düzlemde buluşturacak, hocanın öğrencinin hareketlerini kontrol etme imkanlarını oldukça daraltacak. Sınıfta doğrudan hoca gözetiminde belli kurallara uymak zorunda olan öğrenci, evde istediği kıyafetle oturup, hatta yemek yiyerek ders dinleyebilecek. Görüntülü ders sistemi bulunmasıyla birlikte hem öğrenci-hoca ilişkisi de-

vam edecek hem de dileyen öğrenci kamerasını kapatabilecek. Bu durum eğitimde yeni düzenlemeler, kurallar getirilmesini de gerektirecektir.

Devam zorunluluğu olan derslere devam etmeyen öğrenciler dezavantajlarından kurtulup bilgisayarlarından dersi takip edebilecek ya da takip etmek istemeseler de sistemi açıp diğer işleriyle meşgul olabilecek. Yoklamada var görünüp derse katılmama problemini de çözmek için yeni uygulamalar getirilmesi gerekecek. Ölçme ve değerlendirme açısından da eğitimcilerin bir çıkmazda olduğu söylenebilir. Ödevler ve projelerin puanlanması daha kolay olsa da sınavların uygulanması ve değerlendirilmesi

dirilmesi konusunda değişikliğe gitmek zorunda kalındı. [3] Sınavları, ev ödevine çeviren eğitimcilerin yanında internet ortamında uygulanmasını savunanlar bulunuyor. İnternet ortamında uygulanan sınavlarda öğrencilerin kopya çekip çekmediği tespit edilemez durumda. Bu nedenle hoca-öğrenci ilişkisi kontrolden ziyade güven ilişkisine dayanmak zorunda kalabilir. Tüm bu değerlendirmeler internet ve bilgisayarolanaklarınasahip öğrenciler için geçerli. Ancak bu olanaklara erişemeyen öğrencilerin akıbeti ise cevaplanması gereken bir soru işareti.

Notlandırma konusunda kimi üniversitenin geçti/kaldı sistemine geçişi, kimisinin daha cömert notlandıracağını duyurması, kimisinin bunun öğrencinin inisiyatifine bırakılacağı yönünde, kimisinin de eski sistemi devam edeceğinin açıklanmasıyla bu konuda da bir fikir birliği olmadığını görüyoruz. [4] En azından kriz döneminde geçti/kaldı veya harf notu sisteminin öğrenciye bırakılması onlar açısından en avantajlı olan gibi görünüyor. Aksi takdirde zaten A alacak bir öğrencinin ‘geçti’ notu alması ya da kriz döneminde çeşitli nedenlerle derse devam edemeyen ya da odaklanamayan bir öğrencinin iyi bir not alabilecekken daha düşük bir harf notu alması âdil görünmüyor.

Tüm bu gelişmelere bakarak gelecek tahminlerde bulunuyoruz. Bununla birlikte, dünyanın beklemediği bu salgının gerçekten gelecekte neler getireceğini net olarak bilemiyoruz. Ancak, eğitimde yeni bir döneme girdiğimiz, COVID-19'un tüm dünyada sistemleri değiştirip dönüştüreceği kesin. Umarız ki dönüşümler milletlerin hayrına olur.

Büşra Ünlü Yaman - The New School for Social Research'de psikoloji yüksek lisansı yapıyor.

[1] 2019 Open Doors Report on International Educational Exchange.

<https://www.iie.org/Why-IIE/Announcements/2019/11/Number-of-International-Students-in-the-United-States-Hits-All-Time-High>

[2] Ceyhan Elgin: Yükseköğretimde uzaktan eğitim: Türkiye hazır mı?

<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/03/21/yuksekogretimde-uzaktan-egitim-turkiye-hazir-mi/>

[3] Sahu P (April 04, 2020) Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus* 12(4): e7541. doi:10.7759/cureus.7541

<https://www.cureus.com/articles/30110-closure-of-universities-due-to-coronavirus-disease-2019-covid-19-impact-on-education-and-mental-health-of-students-and-academic-staff>

[4] Deborah J.Cohan: What do we need to teach now?

<https://insidehighered.com/advice/2020/03/20/beyond-focusing-educational-delivery-models-faculty-should-prioritize-essential>

Online Eğitime İki Veche.

Ahmet Utku Akbıyık
Muhammet Yusuf Koçyiğit

En iyi hocalardan en iyi dersleri internet üzerinden alabilme imkânı var iken neden bir otobüse binip bir saatlik yolculuğun sonucunda kampüse gideyim? Evde ayaklarımı uzatıp çerezimi yerken dinleyebileceğim ve hatta interaktif bir şekilde tartışabileceğim konular için neden karda kışta ıslanmayı, yoldaki gürültüleri çekmek zorunda kalayım? Herkesin sınıflara doldurulup belli müfredata göre eğitildiği zamanlar geride kalıyor. Bazı temel müfredatlar hala yerini korusa da internet üzerinden çok farklı eğitimlere çok daha hızlı ulaşılabilir. Bu bilgiye ulaşmaktaki yeni sistemlerin, bizlere neler kattığını ve neler götürdüğünü bu yazıda tartışacağız. Artık bir öğrenci dünyanın dört bir tarafından birden fazla ustaya sahip olabilir. Bilgiyi edinebiliyor. Kişisel becerilerini arttırabiliyor. Bir yandan da sosyal yaşamdan kopmanın olumsuzlukları ile mücadele etmede bir başına kalıyor.

Bilgi Öğrenme ve Beceri Öğrenme (Knowledge Learning - Skill Learning)

Eğitim sistemimiz bilgi ve beceri öğrenmemizi nasıl destekledi? Bunların ne kadarı eğitim sisteminin doğrudan, planlı sonucuydu ne kadarı ise dolaylıydı? Hangisi okul sonrası hayatımızı düşününce daha anlamlı? Bu süreci

şimdi geri dönüp baştan yaşayabilsek neyi değiştirdik?

Bizim -90'ların başında doğanların- içinden geçtiğimiz eğitim sisteminin temeli bilgi eğitimiydi. Bilgiden kastımız ham materyalin belli bir sıra ile aşama aşama bize yüklenmesi. Proje yönetimi, zaman yönetimi, öğrenmeyi öğrenme, eleştirel okuma, eleştirel düşünmeyi vurgulayan dersler veya bu konudaki kişisel becerilerimizi besleme amacı taşıyan bir yaklaşım çoğu yerde yoktu. Okul sürecimiz boyunca birçok farklı disiplinin temelleri bize öğretilmeye çalışıldı ve gittikçe zorlaşarak yükselen bir merdiveni çıkarken bir yandan da gerekli kişisel becerileri kendi başımıza geliştirmemiz beklendi.

Ancak baştan iyi bir başlangıç yapan ve bu başlangıç sonuncu rekabetçi bir ortama itilen öğrenciler çeşitli becerileri geliştirecek ortamı bulabiliyor. Diğer öğrenciler gerekli desteği ve yönlendirmeyi alamadan başarısız olarak etiketleniyor ve yolun kalanını hep temelleri eksik şekilde takip ediyorlar. Sonrasında ise yeni bir yeteneği hızlı kavrayabilme veya kritik okuma gibi beceriler, başarılı insanların zekalarının doğal bir sonucu olarak algılanıyor. Çoğumuzun kolayca öğrenebileceği, uygulayabileceği ve faydalanabileceği bu beceriler nadiren eğitimimizin doğrudan bir parçası oluyor. Hayatımızın ilerleyen yıllarında bu becerilerin yokluğu acı bir şekilde hissedildiğinde ise artık bunlar küçük bir azınlığın ayrıcalıkları olarak yerini almış oluyor. Geline bu noktada birçok insan bu becerilerin öğrenilerek güçlendirilebileceğinden habersiz olarak kaderlerini kabullenmiş bir şekilde hayatlarına devam etmeyi çoktan seçmiş oluyor. Bu durum son zamanlara kadar çok dikkat çekmiyordu çünkü bilginin kendisine ulaşmak zaten bir ayrıcalıktı. Ne zamanki bilginin kendisi herkes tarafından kolayca ulaşılabilir oldu, o vakit bu kişisel becerilerin değeri daha da arttı.

Bilgiye sahip olmak artık eskisi kadar büyük bir fark yaratmayabiliyor. Bilgi eğitimi/öğrenimi değerini korusa da aktif bir süreç olarak beceri öğrenmenin önemi gitgide artıyor. Günümüzde bir alanın temellerini sağlam bir şekilde kavramak şart ama herkesin temellere ulaşabildiği bir noktada artık önemli olan, yeni bir bilgiyi daha hızlı kavrayabilme, değişime daha hızlı uyum sağlayabilme,

farklı bilgileri birleştirebilme, bir olaya kritik ve analitik yaklaşabilme gibi becerilerdir.

Bilgi öğrenme beceri öğrenmesinden farklı olarak çok fazla uygulama gerektirir. Bir hokkabazlık numarasının nasıl yapıldığını bilmek başkadır, bunu yapabilmek bambaşkadır. Tıpkı bunun gibi zaman yönetiminin ne olduğunu, en verimli metotların ne olduğunu hepimizi biliyoruz. Evet, bu konuda bir kitap okumuşuzdur kesin; ancak aktif olarak bu yöntemleri günlük hayatımıza uygulamak bambaşka bir beceridir. Bir beceriyi kazanabilmek için doğru metotları öğrenmeniz ve bunları bilinçli olarak uygulamanız gerekmektedir. Yeni bir enstrüman veya yeni bir dil öğrenmek istediğinizde nasıl hem dil bilgisini, notaları, kuralları öğreniyorsunuz hem de çokça pratik yapıyorsunuz aynı öyle işte. Temelleri kavra, pratik yap ve beyninin ve vücudunun gerisini çözmesine izin ver.

Bilginin bu kadar hızlandığı bir dünyada becerilerin de sabit kalacağını düşünmek mümkün değil tabii ki. Dijital dünya kendi becerilerini ortaya çıkarmaya başladı bile, bunların en temel olanlarından biri tüm fonksiyonları ile google araması yapabilmek ve aradığınız bilgiyi bir yığın içerisinde bulabilmek, youtube'a görsel içerik üretmek, farklı zaman dilimi ve ülkelerdeki insanlarla dijital toplantılar ve projeler yönetmek, bunlar eski neslin haberinin dahi olmadığı beceriler. Beceri eğitimine geçmekte bile geride kalan örgün eğitim modelinin bu hıza yetişmesini beklemek ise ne kadar gerçekçi bilmiyoruz. Bu noktada artık bilgi ve beceri eğitimimiz için alternatif kaynaklara yönelmek ve onları değerlendirmek gerekiyor belki de. Dijital eğitimi geleneksel eğitim karşısında öne çıkaracak en önemli sebeplerden biri de bu olsa gerek. Dijital Eğitim bizim için bilgiye, her zaman güncel ve dinamik, bir arayüz sunuyor.

Örgün eğitimin büyüklüğü ve dolayısıyla hantallığı ile beceri temelli bir öğrenme sistemini sıfırdan hızlıca kurabilmesi, değişen beceri ve bilgilere gerekli hızda cevap vermesi tabii ki mümkün değil. Yeni beceriler daha dinamik bir platformda hızlıca yayılacağından dijital ortam çok daha hızlı şekilde adapte olabilmektedir. Peki online öğrenme kaynakları örgün eğitimin yerini tamamen alabilir mi, bu metodun eksik kalan yönleri neler?

Kampüs Hayatı ve Bilginin Bir Otorite Tarafından Dağıtılması Sorusu

Bilginin her türlüünün ulaşılabilir olduğu bir ortamda asıl önemli olanın o bilgi ile ne yapmak olduğunu tartıştık. Online ortama geçmenin hayatımızda oluşturduğu bir diğer farklılık da kampüs hayatından, lise binalarından uzaklaşmak. Başka bir deyişle, çoğumuzun kişisel gelişiminin temelleri olan sosyal dinamikleri yaşayarak öğrendiği ve farklı görüşte insanlarla ilk kez tanıştığı yerlerden.

Kulüplerinden gruplaşmalarına, teşkilatlanmalarına herkesin farklı ölçülerde ailesi dışından insanlar ile ilk

uzun birliktelikleri çoğu için belli bir eğitim binası etrafında şekillenir. Yıllardır kötü bildiğin bir grup insan ile ilk defa kampüste yüz yüze gelirsin ve tanışırın, tartışırın. Bu tartışmalar ve buluşmalarının, formal eğitimin dışında öğretici bir yanı vardır. Kişi online sistem üzerinden çok farklı bilgilere ulaşabilir; ama sosyal yaşam içerisinde kendini nereye konumlandıracağına, insanlar ile tartışırken, konuşurken nelere dikkat edeceğine dair pratik bir kavrayış için sosyal ortam şarttır. İlk konuşmalarımızı, sunumlarımızı, rezil oluşlarımızı kampüs ve okul ortamında yaşarız. Deneme yanılma şeklinde öğreneceğimiz sosyal beceriler için insanlar ile iletişim şarttır. Bu sosyal beceriler yukarıda bahsedilen kişisel becerilerden farklı. Bunlar için insani etkileşim ve ilişkinin(kampüs hayatının) hala kritik olduğu aşikar.

Bu meselenin bir de akademi dünyası tarafından nasıl algılandığı mühim. Online sisteme geçerken akademi dünyasının aklında çok fazla soru var. Uygulanabilir olması, başarılı olması bir yana, bir de konunun bilginin tek bir merkezden yayılmak yerine, çok merkezden yayılma ihtimali var. Akademi belli aşamalar, usuller ve gelenekler ile bilgi verebilecek kişiyi kendi cemiyetine dahil eder. Aşamalar aşıldıkça kişi daha öğretebilir hale gelir. Bu sayede öğretimi belli bir çizgi içerisinde kontrollü olarak

verilebilir. Bu durum bilginin kümülatif ilerlemesine yardımcı olmakla beraber, belli bir bilgi dağıtım hiyerarşisi kurar. Online sistemde herkes öğretebilir olduğundan, artık öğreticinin belli bir rihleden geçmeden hitap etme ihtimali artmaktadır. Bu bilginin demokratikleşmesi (Democratization of knowledge) açısından iyi bir adım; ama bilginin tutarlılığı açısından soru işaretleri içerir. Üniversitesinden Medreselerine bu tür öğretici yapılar belli öğretme icazetlerini, haklarını hep kendi tekellerinde tutmuşlardır. Bu bilginin sağlıklı bir biçimde yeni nesillere aktarılmasını sağlasa da aslında belli bir kalıp içerisine sokmaktadır.

Eğitim meselesi günümüzün en ateşli tartışılan konularından biri olmakla birlikte bu tartışmaya getirilen çözüm önerileri de ekseriyetle yurt dışından ithal ediliyor. Üre-

Peki, kişi kendi başına etrafından topladığı bilgide düzenli bir şekilde adım adım ilerleyebilir mi? Online sistem ile beraber demokratikleşen bilginin, öğrenmek isteyen biri için olumlu mu olumsuz mu etkisi olur? Daha çok bilgiye düzensiz bir şekilde sahip olan kişi, nereden başlayacağını bilemez ise olumsuz mu etkilenir? Yoksa kendisine belli bir sistematik bilgi dayatılmadığı için yeni buluşların düşünüşlerin öncüsü mü olur? (Self educated) Gerilla tarzı öğrenme online sistem ile beraber daha çok artacak gibi. Yine de bu, usta çırak ilişkisinin tamamen yok olması, öğrenenin bir başına kalması anlamına gelmiyor. Kişi dikkatli olduğunda ve haddini bildiğinde, tek bir usta yerine onlarca ustanın eğitiminden geçme fırsatını da bulabilir. Bir açıdan, bu sistem usta çırak ilişkisindeki ustanın tek kişiden ziyade onlarca usta olmasını sağlayabilir. Kişi araştırmaları sonucunda, kendi üniversitesinde alacağı eğitimi düzenli bir şekilde dünyanın en iyi hocalarından alabilir. Bir kurumun sahip olduğu müfredatın her noktasında iyi olma ihtimali düşüktür. Bunun yerine ilim dünyasının yıllardır oluşturduğu müfredatı kişi dünyanın her tarafından parça parça en iyisinden öğrenip yine belirli bir usule göre öğrenimini tamamlayabilir. Bir başka nokta ise, ustalar ile ne kadar karşılıklı bir ilişkinin olup olamayacağı. Youtube izlerken kişi pasif kaldığı sürece öğrenim ne kadar gerçekleşecek bilemiyoruz. Soru sorarak tartışarak öğrenci, konuyu daha orijinal noktara çekip bilginin alanının genişletebilmeli. Bu noktada da dijital ortam buna bizi engel teşkil etmezken alışkanlıklarımız bizi sınırlandırabiliyor. Bu noktada her yeni jenerasyonun bu teknolojilere bir öncekinden daha iyi adapte olduğunu hepimiz gözlemliyoruz. Onlarca usta ile farklı ortamlarda tartışmak, konuşmak hala mümkün.

Ezcümle, online sistem ile beraber kişi daha çok imkânı sahip ama daha yalnız, daha özgür ama daha belirsiz. Kendini motive edip diğer insanlar ile online ortamdaki birlikteliğini sağlayıp beraber düşünmenin, üretmenin yollarını aramak zorunda. Bilgi artık her yerde. Kişisel beceriler, dijital ortamla beraber değişmekte ve buna en iyi cevap yine dijital ortamdaki tecrübelerden gelmekte. Sosyal beceriler için ise hala direkt insan ile irtibat şart ve sosyal ortamlar önemini korumakta.

Ahmet Utku Akbıyk – Boston Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi doktorası yapıyor.

Muhammed Yusuf Koçyiğit – Boğaziçi Üniversitesi'nde Elektrik-Elektronik alanında yüksek lisansa devam etmektedir.

[1] Geleneksel eğitim metotlarının dışındaki dijital ve sosyal kaynaklar ile belli bir müfredata bağlı kalmadan pratik ve daraltılmış, hedef odaklı bir bilgi, beceri ve ya yetenek öğrenme süreci.

Medrese Eğitiminden Güncel Eğitim Sorunlarımıza Bazı Çözüm Önerileri.

Abdullah Sak

temediğimiz şeyleri ithal etmek genel olarak alıştığımız bir çözüm olsa da eğitim ve eğitime dair ilkelerin ithal olmasında ne gibi sakıncalar olabileceğini pek de sorgulamıyoruz. Geçmişle barışık olamamış ve nesnel bir gözle kadim enstitülerini incelemeye kafa yormamış Türkiye; hukuk ve iktisatta olduğu gibi eğitimde de taklitleri denemiş; fakat bu imitasyon düzeninin yan etkileri kısa zamanda toplumda hem manevi hem de ahlaki bir istifra ile birlikte müspet ilimlerin tedrisinde de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Toparlayacak olursak bu yazımda geçmişimizin en saygıdeğer eğitim ve öğretim kurumu olarak Medrese'den alınabilecek bazı eğitim metotlarının bizlerin fikir dünyasına ışık tutmasına gayret edeceğim. Aynı zamanda da neden Finlandiya'nın, Almanya'nın veya İngiltere'nin eğitim sisteminin bizim derdimize deva olamayacağından bahsedeceğim.

Eğitim sistemleri, içerisinde bulunduğu toplumun dili, ekonomik uğraşları, coğrafi yapısı, nüfusu, dini ve kültürel yapısından ayrılmaz bir parça olarak oluşur. Nitekim girizgahta da bahsettiğimiz etkenler, toplumun eğitim fel-

sesini oluşturacağı için bu felsefe, çok spesifik bir hedefe odaklanır ve eğitim sistemi de bu hedef doğrultusunda yeni nesillerin yetiştirilmesi ile ilgilidir. Toplumsal farklılıklara dair maddelerden küçük birkaç örnek vermek gerekirse; birinin dili İngilizce ve diğeri Çince olan iki farklı toplumun öğrencilerinin dil eğitiminin alacağı süreç ve uygulanacak metotlar 8 yıllık ilköğretim çok özgün değişikliklere sebep olmasına ve farklı müfredatlar kurulmasına sebebiyet verecektir. Aynı şekilde herhangi bir Hristiyan Protestan toplumun eğitim felsefesi İslam toplumunun sahip olduğu karakter ve değerler eğitimi açısından oldukça farklı yaklaşımlara sahip olacaktır. Coğrafi konumuna göre petrol bölgesinde ve çölde yaşayan bir toplumun Petro-kimya endüstrisine, ziraata ve güneş kullanımına ve bu coğrafyaya dair sanat ve zanaatlara göre içerik düzenlemesi gerekirken; dağlık, yağmurlu bir iklim ve coğrafyanın toplumu hayvancılıktan ormancılığa, yine aynı şekilde zanaatlardan teknoloji endüstrisine farklı bir eğitim hedefi belirleyecektir. Bu birkaç somut örneği vermemizin temel sebebi eğitim sistemlerinin her çeşitli bölge, kültür ve din yapısında farklı ihtiyaçlara binaen inşa edilmelerinin gereklilikleridir. Bu durumda günümüzde Pisa değerlerinden dolayı çokça övgü alan Finlandiya eğitim sistemine bakarken hangi dini, coğrafi ve kültürel altyapı, ekonomik güç ve popülasyona göre dizayn edildiğini incelemek, bu sistemin üretmek istediği insan modelini ve felsefesini doğru idrak etmek ve eğitimcileri de bu felsefeye göre yetiştirdiklerini unutmamak gerekir. Özetle eğitim sistemi denilen şey öylesine biricik bir kültürel ve manevi bir üründür ki hedefleri ve yeni nesil vizyonu kendi değerlerinden ayıramaz. Bu nedenle de eğitim sistemleri toplumdaki topluma kopyalanamaz, sadece belli ölçülerde fikir verebilir ve örnek alınabilir.

Bu noktada ikinci maddeye de değinerek Medrese sisteminin örnekliğine geçelim. Finlandiya, Güney Kore, İsviçre gibi ülkelerin eğitim sistemlerinin -affedersiniz düzeltmek gerekirse öğretim sistemlerinin- iyi olduğu iddiası da kısmen doğrudur. Burada sormamız gereken; iyi neye ve hangi değere göre iyidir, iyiden ne anlamalıyız, eğitim ve öğretim birbirinden ayrı şeyler midir? Bu soruları cevaplamayarak sizin tefekkürünüze bırakıyorum. Bizim anlayışımızda eğitim farklı bir anlam ifade etmekteyken bizim eğitim sisteminde özellikle yöneldiğimiz Batı'da

öğretim asıl meseledir. Öğrencinin kendi alanında iyi olması, istikrarlı bir şekilde başarıya ulaşması bu eğitim sisteminde başarılı sayılır. Bizim eğitim-öğretim tahayyülümüzde ve beklentimizde bireyin yetişmesi ve Müslüman şahsiyet olması; ruhsal, bedensel ve zihinsel gelişimi tamam olması anlamına gelmektedir.

Medrese demişken, benim örnek gördüğüm ve size aktaracağım Medrese Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın Fatih devri Medresesidir. Haricinde üstat Osman Nuri Ergin kadar sitemkârane ve önyargılı yaklaşmasam da Medrese 1600'lerden sonra hakikaten atıl ve engelleyici bir kurum olmuştur. [1]

Madde 1: Size çok alışlagelmiş bir şey gibi gelse de Medrese'de karma eğitimin olmaması öğrenci başarısının ve konsantrasyonun yüksek olmasında oldukça etkindir. Eton gibi ekoller de bu uygulamayı gerek söylem olarak geleneksel kalmak hedefiyle gerekse başarı öyküsünü bozmamak için bilinçli olarak yürürlükte tutmaktadır. Bugün karma eğitimde okuyan kendi öğrencilerimizde gördüğüm en büyük problemlerden bazıları kız-erkek ilişkileri, platonik veya sahte aşk çöküntüleri, en özet tabirle zından kaynaklanmaktadır. Tabii olarak bunun en küçük faturalarından birini de eğitim sistemimizdeki başarısızlıkla ödüyoruz, diğer faturaları zikretmek bile korkunç! Küçük bir çözüm önerisi olarak mümkün olduğunca çocuklarımızı karma eğitimden uzak tutabiliriz.

Madde 2: Medrese mezunları yüksek fakülte düzeyinde tıp, astronomi, mühendislik gibi alanlara yönelmişlerse veya daha üst ihtisas olarak İslami İlimler konusunda çalışmışlarsa da Hezarfen olmak durumundaydılar. Şuan çoğunlukla Boğaziçi mezunu olan arkadaş ekibimizle İslami İlimlerdeki ve Arapçadaki ciddi eksikliğimizi doldurmak için İsar, Edep ve farklı benzer kuruluşlara gitmek ve sonrasında da uzun yıllar İslami ilimlerde eğitim görme ihtiyacı hissediyoruz. Alanımız dışındaki alanlarda da genel olarak bilgimiz ciddi anlamda sınırlıdır. Medrese mezunları tıp âlimi olmakla birlikte şeriat eğitimini tamamlamış bunun yanında örneğin edebiyat, astronomi, belagat veya riyaziyyatta da hatırı sayılır bir konuma gelmiş oluyorlardı. Yine Medrese'nin yaklaşımıyla eğitim gören hezarfenlerden İbn-i Sina, Ahmed Cevdet ve İbrahim Hakkı Erzurumi [2] güzel örneklerdir. Günümüz eğitiminde Hezarfen olamadığımız gibi kendimizi de olamamak konusunda iyice şartlanmış olduk. Bir çözüm önerisi bu noktada ancak sistemsel değişimdir; fakat bizler naçizane olarak Hezarfen olma yolunda görünen ilim talebelerimizi kısıtlamayabilir, en azından bu örnekleri anlatarak onları daha kapsamlı ve derinlikli çalışmaya motive edebiliriz.

Madde 3: Medrese'de öğrenciler belli sınıfları ve kademeleri değil kitap ve dersleri takip etmek durumundaydı. [3] Özetle kitabını anlayabildiğiniz ve imtihanını verebildiğiniz ölçüde Medrese'den mezun olmanın yaş sınırı olmamış oluyordu. Dahî öğrenciler pek çok dersin hal-

kasına katılabiliyor, kitaplarını ezberliyor, imtihanlarını vererek çok farklı alanlarda ders alabiliyor, sınıf sayısını ve sene doldurmayı beklemeden ilerleyebiliyor ve kabiliyetlerini sınırlamak durumunda kalmamış oluyorlardı. Bu noktada çözüm önerimiz sistemsel bir sıkıntı olduğu için pek geçerli olmayabilir; fakat çocuğumuzda veya öğ-

rencimizde ciddi bir ışık görüyorsak onu daha ileri düzey okumalarla, birebir dokunuşlarla ve rehberlikle olduğu konumdan çok daha ileriye taşıyabiliriz. Kitap tahlilleri vasıtasıyla yetişmiş büyüklerimizle tanıştırabilir ve ilerlemesine yardımcı olabiliriz.

Madde 4: Medrese'nin müderrisleri münevver insanlar olmanın yanı sıra örnek insanlardı yani şahsiyetlerdi. Bugün ilkokuldan yükseköğretime kadar pek çok eğitim kademesinde yaşadığımız krizlerden biri bu maddeyle alakalıdır. Öğrenci, öğretmeninden örnek kişiliği görememektedir. Ahlaken zayıf, melekeleri yetersiz öğretmenler öğrencinin olması gereken ideali temsil edememekte, öğrenci de hocası gibi olmak istememektedir. Müderrisler Medrese'de tam anlamıyla örnek kişilerden seçildi; dini, ahlaki ve ehliyeti tam olanlardan. Aynı sıraları paylaştığımız dostlarımızla kendi üniversite yıllarımızda dahi profesörlerimizden tabiri caizse çoğu zaman elektirik alamayışımız, onları örnek aydınlar ve âlimler olarak göremeyişimizden kaynaklanmaktaydı. Sonuç olarak bu durum üniversitede ilim! (ilim de ilim olsa) öğrenmede hevesiz oluşumuza sebebiyet vermiştir. Bir çözüm önerisi olarak çocuklarımızın eğitim aldığı kişilerin bireysel hayatında nasıl olduklarına dikkat etmeli, öğrencimize rol model olup olamayacağına ve becerilerine dikkat etmeliyiz. İyi hocadan iyi talebe neşet eder; fakat kötü hocanın nadiren iyi talebesi yetişir.

Madde 5: Medrese eğitimi herkes için değildir, herkes okumak zorunda da değildir. Ahi ocakları gibi harikulade

ahlak ve zanaat kurumları da Medrese sistemini bütünler. İmkân olursa diğer yazımızda bu maddeden bahsedeceğiz...

Aslında daha birkaç maddemiz vardı; fakat dergi sayfalarının da bir sınırı var, bizim de olmalı. Buraya kadar elimden geldiğince eğitim sistemleri ve onların biricikliği, Medrese eğitim sistemi ve günümüze dair eğitim sorunlarına dair birkaç konuya temas ettim. Bu iki ayrı görünen konunun alakası şu noktadadır: Medrese iyisiyle kötüsüyle bizim kültürümüzün ürettiği en üst düzey eğitim kurumudur. Medrese'ye aşına olarak güncel maarif çıkarmamız için aradığımız çözümü dünyanın köşe bucaklarında değil kendi eğitim sistemimizin kodlarında bulmaya muvaffak olacağız. Nihayetinde bu kodlardan oluşacak iskelete yeni bir vücut giydirecek, kendi metodumuzu kuracak ve konuşacağız.

*Abdullah Sak - Boğaziçi Üniversitesi Tarih mezunu,
Şahsiyet Akademisi Eğitim Birimi Sorumlusu*

[1] Osman Nuri Ergin – Türk Maarif Tarihi

[2] TDV – İbrahim Hakkı Erzurumi

[3] Prof. Dr. Ömer Yılmaz – Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları

Metodsuz Şark Usûlü, Metodik Garp Furû'u?

Kuzey Amerika'da İslam Çalışmalarına Dair Gözlemler ●

Mehmet Emin Güleçyüz

Türkiye'den Kuzey Amerika'ya İlahiyat-İslam Çalışmaları

Türkiye'de din eğitimi, dinî eğitim, din bilimleri eğitimi ve benzer başlıklar âdetâ hiç çözülemeyecekmişçesine netameli tartışmalar içerir ve düzenli olarak uzmanlar tarafından masaya yatırılır. [1] Ortaya çıkışı ve organizasyonu bakımından din bilimleri, İslam'ın ilk yüzyılından en azından yakın bir döneme kadar Müslümanların dinî hayatlarını, diğer bir tabirle Müslüman olarak varlıklarını sürdürmekteki başlıca referans noktalarını oluşturmuştu. [2]

Bugün Türkiye'de din bilimleri yüksek eğitimini üstlenen İlahiyat/İslamî İlimler fakültelerinin bu tarihi fonksiyonu bilfiil sürdürdürebildiğini söylemek zordur. Bu durumun doğal bir sonucu, söz konusu programlarda İslamî ilimlerin yahut İslam çalışmalarının çoğunlukla düşünce tarihi ve filoloji hüviyetli araştırmalar olarak yürütülmesidir. Nitekim İslam Tarihi ve Sanatları anabilim dalı açıkça tarih merkezliyen Temel İslam Bilimleri anabilim dalının neredeyse bütünü, Felsefe ve Din Bilimleri

anabilim dalının ise ciddi bir kısmı yine düşünce tarihi ile meşguldür. Bu ağırlık merkezi, İlahiyat fakültelerinin Batılı şarkiyat geleneğiyle en yakın temasa geçtiği ve en çetrefilli ilişkiye girdiği saha olsa gerek ki bu da aşağıdaki mukayeseyi mümkün kılan başlıca sebep.

Kuzey Amerika'da İslam çalışmalarından bahis açıldığında Avrupa şarkiyatçılık geleneğinin –kimi zaman isyankâr– bir torunu olduğu ve evvela şarkiyat, yakın doğu veya orta doğu enstitüleri çatısı altında serpidiği söylenebilir. Bilhassa 11 Eylül'den sonra din bilimleri departmanlarında da İslam çalışmaları ayrı bir önem kazanmıştır.

Bugün Kuzey Amerika'da (çoğunlukla ABD'de, biraz Kanada'da) bir şemsiye başlık olarak "İslam çalışmaları" çok kabaca iki kanalda yürümektedir: Bunların ilki ve daha kadim olanı, tarih boyunca Müslümanlar tarafından muhtelif form ve dillerde üretilmiş metinleri merkeze alarak düşünce tarihine odaklanan filoloji eksenli çizgidir. Önde gelen bazı Amerikan üniversitelerinin kendini "İslam çalışmaları" ile irtibatlandıran birim ve departmanları, münhasıran böyle bir çizgiyi benimsediklerini ifade etmeseler de gerek öğretim programları gerekse kadrolarındaki uzmanların yetiştirme, araştırma ve öğrenci yetiştirme tarzları itibarıyla bu çizgiyi temsil etmektedir. Bu kabataslak bölümlenmenin diğer tarafında ise daha revizyonist ve teori ağırlıklı bir çizgi görülür. Bu yönelim, yeri geldiğinde İslam düşüncesi tarihine, ancak çoğunlukla daha güncel mevzulara sosyal ve beşerî bilimlerde etkili olan post kolonyalizm, post yapısalılık ve özellikle son zamanlarda cinsiyet çalışmaları gibi perspektiflerin ışığında yaklaşır. [3]

Şu hâlde, mesela Fahreddin er-Râzî'nin metafiziğine dair neredeyse büsbütün filolojik ve felsefi düşünce tarihi mahiyetindeki bir çalışma da modern ve modern-öncesi İslam ahlâk düşüncesini feminist felsefe çerçevesinde işleyerek maskülinite ve femininitenin inşasını inceleyen bir tez de kendisine "İslam çalışmaları" çatısı altında yer bulabilmektedir. [4]

Yazının ikinci kısmında hem Türkiye'deki İlahiyat fakülteleri çatısı altında hem de Kuzey Amerika'da -ve

özellikle ABD’de- İslam çalışmaları bağlamında filolojik eğilimli düşünce tarihi odaklı birkaç mukayese yapacağım.

Düşünce Tarihi Olarak İslam Çalışmalarına Dair Bir Mukayese Denemesi

Bu mukayese denemesinin belki bir kitap hacmine genişletilmesi mümkündür. Dolayısıyla Türk ve Amerikan akademisinde yürütülen ve temelde düşünce tarihî olması hasebiyle İslam çalışmaları programlarında karşılaştığımız farklara iki noktada değineceğim. Bunlar bireysel donanımla ve destekleyici imkânların temini ile metodolojik farkındalık ve ihtimamdır.

Birinci husus, İslam’a dair yapılacak her türlü akademik çalışmada ve belki en ciddi ölçüde filolojik mahiyetli incelemeler de metinsel kaynaklara erişim için zorunlu bir ön-şart olan dil bilgisi ve sair yardımcı donanımların teminidir. İslam düşüncesine ev sahipliği yapmış dillerin bilgisine ilaveten bu dillere hayat vermiş kültürel bağlamın bilgisi de buraya dâhildir. Türkiye’de bu bağlamın zaten mevcut bulunması, bir kaynak dilin modern haliyle zaten bilinmesi ve ortak kültürel-vokabüler zemin sayesinde diğer temel kaynak dillere daha zahmetsiz erişilebilmesi dolayısıyla bir avantaj gözlemlenebilir. Buna karşın alanda önde gelen ABD’li bir uzmanın İslam çalışmalarının geliştirilmesine yönelik kendisi gibi “dışarıdan bakan” muhatap kitlesine verdiği şu tavsiyeler, sıklıkla gözlemlenen donanımsal bir eksikliğin giderilmesine yönelik içeriden ve içli bir çağrıdır:

“Allah rızası için Arapçayı öğrenin...Zamanınız varsa Farsça da öğrenin...Gerekliyse başka bir İslamî dil de öğrenin... [Kur’an ilimleri, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf gibi] Temel İslam bilimlerinde yeterlilik kazanın... [Müslümanların] başlıca ibadetlerini bilin... [Kur’an, hadisler, siyer, akaid gibi] Temel dinî metinlerin bir kısmını okuyun...” [5]

Kuşkusuz kaynaklara erişimin bir sonraki adımı, metinleri taşıyan maddî vasıtalarla erişmektir. El yazması kaynakların büyük çoğunluğunun Müslüman ülkelerde bulunduğu malumdur. Ancak onlar dışında gerek basılı gerekse dijital kaynakların temini bakımından Amerikan üniversitelerinin araştırmacı ve öğrenciye literatürü tam manasıyla kuşatma ve tüketme imkânı sunduğu ve bu uğurda neredeyse hiçbir sınır tanımadığı söylenmelidir. Milyonlarca basılı ve elektronik kaynağı barındıran ve kesintisiz bir global tedarik zincirine bağlı kütüphaneler ile bu kütüphanelerin oluşturdukları kütüphanelerarası ödünç alma sistemleri her alanda olduğu gibi İslam çalışmalarında da eşsiz bir araştırma tecrübesini mümkün kılmaktadır.

Burada, maddî sebeplere ilişkin bir başka konuya değinilebilir. Amerikan üniversitelerinde diğer alanlarda olduğu gibi İslam çalışmalarında da doktora programlarının büyük çoğunluğu burslu programlardır. Programa

kabul edilen her öğrenci için asgari beş yıl için harç ücretleri ve doğrudan nakdî burs olarak ortalama yarım milyon dolar masraf yapılmaktadır. Bu masrafın kısa vadede karşılığı, öğrencinin belli bir süre için asistanlık yapması ve programı başarıyla tamamlamasıdır. Farklı örneklerin bulunabileceği akılda tutularak, bu süre içerisinde öğrenci-çoğu zaman-kampüsü ve programı dışında çalışmaya ihtiyaç duymaksızın geçimini sağlayabilmekte, hiç değilse bir asırdan daha kadim ve-faraza-herhangi bir siyasi müdahelenin kapatamayacağı yahut adını dahi değiştiremeyeceği bir kurumda ve kendi tercih ettiği program dâhilinde araştırmalarını özerkçe yürütebilmektedir.

Son olarak metodoloji bakımından bir karşılaştırma yapılabilir. Birinci husus hatırlanacak olursa, İslam çalışma-

larında geniş kültürel bağlam ve küllî perspektif açısından ABD üniversitelerindeki programların bazı donanımların ediniminde ilave gayrete ihtiyaç duyacağını söylemiştim. Zira, sadece niceliğe bakılacak olursa, ABD’nin seçkin üniversitelerinin İslam çalışmaları programlarında doğrudan alanla ilgili derslerin miktarı ve öğrencilerin bu derslere sarf edeceği ortalama süre, Türkiye’deki ilgili programlarda İslam düşüncesine ve tarihine dair işlenen ders saatleriyle kıyaslanamayacak kadar azdır ve bunun çeşitli sonuçları vardır. Sözelimi ABD’de hadis tarihi ve literatürü ile ilgili bir doktora tezi yazmakta olan, bu

alandaki çeşitli akademik konferanslarda tebliğler sunmuş, hatta birkaç da hakemli makale yayımlamış bir öğrencinin “muallak hadis” terimini bilmemesinin arkasındaki sebeplerden en büyüğü bu olsa gerek. [6]

Ne var ki bu tarz boşluklar çoğu zaman metodolojik farkındalığın baskın gelmesi sayesinde etkisini yitirmekte, sonuçta sınırları belli bir argümanı mükemmele en yakın akademik form içerisinde sunma becerisi öne çıkmaktadır. Kuşkusuz bunun arkasında söz konusu programların bir yünden Batı beşerî bilimlerin geleneğinin bir parçası olduğu ve bu geleneğin öngördüğü metodolojik titizliğe göre hareket ettiği gerçeği yer alır. Bu yünden Türkiye’deki akademik İslam düşüncesi tarihi çalışmalarının geneli itibarıyla daha fazla yol alması gerektiği herhalde fazlaca izahattan varestedir. En basitinden, özünde düşünce tarihi yapan pek çok ilahiyat araştırması bu tarih zemininin farkında değildir ve bunun metodolojik gereksinimlerini umursamaz. Bir ilahiyat öğrencisi İslam düşüncesinin temel çerçevesine ve usulüne son derece vâkıf olsa da son tahlilde akademik bir üretim yapmak durumundadır.

Hülasa

Şu hâlde bir tarafta bazen olduk çafesî, periferik; ancak ilgi çekici ve albenili meseleleri öne çıkarabilen; fakat bunu titiz bir metodik formatta sunabilen çalışmalarla karşılaşırken, diğer yanda Türkiye’de geniş anlamda usûlden haberdar fakat akademik format bakımından dertli metinleri görebilmekteyiz. Tekraren, her iki –hatta daha fazla– tarafta istisnalar vardır ve bu genelleme değerlendirmeye eleştirilebilir. Ama bu genel çerçevenin hâlen varlığını hissettirdiği de bir vakıdır.

Kapatırken, biraz kulak tırmalayan başlığın ilham kaynağı anekdotu zikredebilirim ki kulak tırmalayıcı oluşu anekdottaki ifadeye benim yaptığım eklemekten kaynaklanmaktadır. Anekdot, itinalı bir dinî ve edebî ilimler formasyonu almış ve Türkiye’de orta ve yüksek seviyede İslam bilimleri eğitiminin yeniden başlamasında büyük rol oynamış Mahir İz tarafından aktarılmakta. İz, uzun yıllar İstanbul’da yaşayan ve daha sonra İslam’ı benimseyen Alman şarkiyatçı Oskar Rescher (sonradan Osman Rescher) ile arasında günümüzden yaklaşık yüz yıl önce geçen bir konuşmayı zikrediyor. Burada iki taraf aslında rahatlıkla yer değiştirilebilir; Rescher’in söyledikleri İz’e, İz’in sözleri Rescher’e –benim başlıkta yaptığım gibi– adapte edilebilir. Aradan bunca zaman geçmesine ve talihsiz bazı klişeleri andırmasına rağmen bu diyalogun işaret ettiği vaziyet zannımca geçerliliğini büyük ölçüde korumakta ve benim gibi öğrenciler tarafından muhtelif biçimlerde sık sık deneyimlenmektedir.

Mahir İz anlatıyor:

“[Rescher] Bir gün derste bana ‘Ben şaşıyorum. Öyle şeyler biliyorsunuz ki, nasıl bildiğinize hayret ediyorum.

Fakat öyle şeyler bilmiyorsunuz ki, nasıl bunu bilmediğinize şaşıyorum’ demişti. Ben de: ‘İşte buna methodsuz şark usûlü derler’ dedim.” [7]

Mehmet Emin Güleçyüz - Şikago Üniversitesi Divinity School’da doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

[1] Yakın zamandaki örneklerinden birisi için bkz. Bugünün İlahiyatı Nasıl olmalıdır? Sorunlar ve Çözümleri (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015).

[2] İslam bilimlerinin teşekkülüne dair bu yaklaşım için mesela bkz. Tahsin Görgün, İlahi Sözün Gücü: Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur’an (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2013); Ömer Türker, Anlamı Tamamlamak: İslam Düşünce Geleneğinin Anadolu Coğrafyasındaki Bileşenleri (İstanbul: Ketebe, 2020).

[3] ABD üniversitelerinde İslam çalışmalarına dair benim genellemelerime nazaran çok daha tatmin edici ve kuşatıcı bilgi ve düşünceler sunan bir makale için bkz. Charles Kurzman ve Carl W. Ernst, “Islamic Studies in US Universities,” *Middle East Studies for the New Millennium: Infrastructures of Knowledge* içinde, ed. Seteney Shami ve Cynthia Miller-Idriss (New York: New York University Press, 2017), 320-48.

[4] ABD ve Kanada üniversitelerinde İslam ve Orta Doğu çalışmaları üzerine lisansüstü derece sunan programların her yıl güncellenen bir listesine şu linkten ulaşılabilir: <https://themaydan.com/2019/12/graduate-programs-islamic-middle-eastern-studies-us-canada/> (Erişim 17 Nisan 2020).

[5] Devin J. Stewart, “A Modest Proposal for Islamic Studies,” *Identity, Politics and the Study of Islam* içinde, ed. Matt Sheedy (Sheffield, UK: Equinox, 2018), 157-200. Bu yazıda Stewart, Aaron W. Hughes’ün *Theorizing Islam: Disciplinary Deconstruction and Reconstruction* (Sheffield, UK: Equinox, 2012) başlıklı kitabının sert bir eleştirisi üzerinden yola çıkmakta ve yukarıda kabataslak yapılan ikili ayrımı âdeta ete kemiğe büründürmektedir.

[6] Bu, yazarın bizzat karşılaştığı bir örnektir ve benzerleri oldukça fazladır. “Muallak hadis”, senedinin başından –yani musanniften– itibaren ravilerden bir kısmının yahut tamamının hazfedildiği hadistir ve başlangıç seviyesinde hadis usûlü okunduğunda haberdar olunacak bir terimdir. Bilhassa Buhârî’nin Sahih’inde önemli bir yer tutar ve oradaki muallak hadislere dair müstakil kitaplar yazılmıştır.

[7] Mahir İz, *Yılların İzi* (İstanbul: Kitabevi, 2012), 344.

Kaplumbağa'nın Heybesi: Özgün bir Çocuk Medyası Platformu ●

Hediye Sümeysa Korkmaz
Rümeysa Öztürk

Kaplumbağa'nın Heybesi, İstanbul ve New York'ta 2018 Kasım ayındakurulmuş çiçeği burnunda bir çocuk medyası platformu. Platform, iyi çocuk medyası hakkında aileleri ve eğitimcileri bilgilendirmeyi, kaliteli içerik üretmeyi ve çocuk medyası alanındaki profesyonelleri bir araya getirmeyi amaçlıyor. Kaplumbağa'nın Heybesini iki arkadaş olarak yürütmekteyiz (Rümeysa Öztürk ve Hediye Sümeysa Korkmaz). Böyle bir platform oluşturmaktaki amacımız, çocuk medyası alanındaki akademik bilgiyi günlük kullanıma uygun halde sunmak ve özgün içerik üretmek.

Günden güne medya ve teknolojik aletlerin çocuklar tarafından kullanımı yaygınlaşıyor ve ekran başında geçirilen süre gittikçe uzuyor. Teknolojik aletler ve medya artık çocukların dünyasını göz ardı edemeyeceğimiz şekilde tüm gerçekliğiyle sarıyor. Haliyle aileler ve eğitimciler medyanın negatif etkileri ve artan ekran süresiyle ilgili kaygı yaşıyorlar. Ülkemizde de bu kaygının yoğun olarak hissedildiğini gözlemlemekteyiz. Fakat araştırmalar, çocukların gelişim süreçlerini dikkate alarak hazırlanan eğitici medya içeriklerinin, çocukların gelişim ve öğrenme süreçlerine pek çok alanda katkı sağladığı yönünde. Eğitici çocuk çizgi filmlerinin çocukların dil, matematik, sosyal ve duygusal becerilerini geliştirdiğini destekleyen pek çok araştırma mevcut. Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde eğitim teknolojilerinin büyük bir iş alanı var. İyi hazırlanmış, araştırma temelli eğitici çocuk medyası içeriklerinin multidisipliner bir şekilde çalışarak üretildiğini biliyoruz. Biz de Kaplumbağa'nın Heybesinde ülkemizde medya ve teknolojiyi çocukların gelişim ve öğrenme süreçlerini destekleyecek şekilde kullanmanın önemine inanıyor ve bunun için çalışıyoruz.

Kaplumbağamız, dünyayı gezen ve rengarenk heybe-

sinde çocuklar için oyunlar, hikâyeler, kitaplar, müzeler, uygulamalar toplayan meraklı bir karakter. Çalışmalarımızda emin adımlarla ilerlemeyi, bulduklarımızı dikkatlice ve çocuğu önceleyerek seçerek heybemize koymayı ve paylaşmayı umut ediyoruz. Kaplumbağa'nın Heybesi çatısı altında çocuk medyasını ilgilendiren ve çocuk gelişimini destekleyecek alanlarda çeşitli projeler yer alıyor. Bu çalışmaların bazılarını online mecralarda gerçekleştirirken bazılarını sahada yürütüyoruz.

İnternet sitemiz üzerinden şimdiye kadar Amerika, Hollanda, İngiltere ve Bosna-Hersek'ten içeriklere yer verdik, yurt dışındaki çocuk mekânları ve özellikle çocuk kütüphanelerini tanıtan raporlar hazırladık. Bu mekânların sunduğu eğitici programları, çocuk gelişimini destekleyen faaliyetleri ve fiziksel-sosyal şartları yerinde inceledik ve yöneticileriyle, çalışanlarıyla mülakat yaparak sitemizde paylaştık. Bu örnekler Türkiye'deki eğitimcilere ve girişimcilere fikir vermesi açısından önem taşıyor. Bunun devamında Türkiye'deki çocuk mekânlarını araştırmak istedik. Proje öncesinde gerçekleştirdiğimiz araştırmada, çocuk mekânlarına dair hazırlanan listelerle karşılaşsak da bu listelerin çoğunlukla yetersiz kaldığını, ticari merkezler ve AVM'ler içinde oluşturulduğunu ve mekânlar hakkında çocuk gelişimini ve aileyi önceleyen ayrıntılı raporlara yer verilmediğini gördük. Bunun üzerine ülke nüfusunun önemli bir kısmını yaşadığı İstanbul'u örneklem olarak seçerek bir çalışma başlattık.

2019 yılı bahar döneminde gerçekleşen *Heybemdeki Çocuk Şehri-İstanbul* projemizde çocuk gelişimini destekleyecek çocuk kütüphanelerinin, müzelerinin ve diğer mekânların çocuk ve ailelere uygunluğunun ve fiziksel şartlarının değerlendirilmesi ve paylaşılmasını hedefledik. Amacımız, proje çıktularından nihai olarak 3-16

yaş arasındaki çocuklar ve ailelerinin faydalanmasıydı. Ailelere, eğitimcilere ve ilgilenen kurumlara kaynaklık teşkil edecek bir kaynak oluşturulması da projenin hedeflerindendi. Bu amaçla, gönüllü öğrenciler ile İstanbul'un hemen her ilçesinden toplamda seksen civarında çocuk mekânı gezildi, bu mekânların ayrıntılı raporlarını internet sitemizden ve sosyal medya adreslerimizden yayımladık. Aynı zamanda sitede, gezilen mekânların **İstanbul haritası** üzerindeki konumları da yer alıyor. Böylece çocuklarla vakit geçirmek üzere bir mekâna ihtiyaç duyan kişilerin kolayca faydalanabileceği bir kaynak oluşturmak istedik. Eğitimciler, akademisyenler ve ailelerden aldığımız geri dönüşlerle bu amaca büyük oranda ulaştığımızı fark ettik. Zira çoğu kişi gidebilecekleri mesafedeki güzel tasarlanmış çocuklara uygun mekânların varlığından habersiz olduklarını belirttiler. Yaptığımız paylaşımlarla pek çok aile ve eğitmen, çocuklarıyla veya sınıflar halinde bu mekânlarda vakit geçirdiklerini iletiler.

Bu proje, İstanbul'da çok sayıda çocuk mekânı olduğunu ve her birinin çocukları için farklı eğitim ve gelişimi destekleyici imkânlar sunabileceğini gösterdi. Bununla birlikte incelenen mekânların ve mekânlardaki eğitim programlarının bir kısmının çocuk gelişimini destekleyecek şekilde hazırlanırken büyük bir kısmının bunu yeterince sağlayamadığını, mekânların tamamının çocuk ve aile dostu olmadığını, farklı arka planlardan gelen çocuklar (özellikle mülteci çocukları) ve aileler için yeterince kapsayıcı olmadığını ve bazılarının fiziksel şartlarının uygun olmadığını gördük. Proje esnasında, bazı mekânların iletişime ve paylaşımına açık oldukları, çoğunluğunun ise daha çekingen davrandığını tecrübe ettik. Özellikle mekânlarla iletişim kurma, röportaj yapma ve bazı mekânlara girme konusunda dahi sorunlar yaşandı. Bu mekânları ziyaret eden ve bizimle iletişime geçen aileler de benzer sorunlar yaşadıklarını ifade ettiler. Mevcut mekânları iyileştirmek ve kullanıcı dostu hale getirmek, mekânların işlevlerini yerine getirmeleri için ilk adım olacaktır.

Sahada gerçekleştirdiğimiz çalışmalar hakkında daha detaylı bilgilere sitemizden ulaşabilirsiniz.

Saha çalışmalarımızın yanı sıra pek çok dijital proje üzerinde çalışmaktayız. İzlediğimiz çizgi filmlerdeki, okuduğumuz kitaplardaki hikâyeler, kahramanlar ve karakterler bizim hikâyemize katılıyor. Onlardan çok şey öğreniyoruz. Özellikle çocukluk döneminde bu öğrenme daha yoğun ve çok boyutlu gerçekleşiyor.

Rümeysa, Columbia Üniversitesinde Gelişim Psikolojisi alanında yüksek lisans öğrencisi ve çocuk medyası çalışıyor; dijital çalışmaların projelerini oluşturuyor, içeriğini hazırlıyor. Sitemizde yayımladığımız içeriklerde Rümeysa sevdiği çocuk kitaplarının, film ve animasyonlarının tavsiyelerini, çocukların öğrenmelerini ve gelişimlerini destekleyebilecek imkânları hakkında kısa yazılarını, çocuk gelişim psikolojisi ve medyanın kesişim alanlarında notlarını hazırlıyor. Ebeveynlerin çocuklarla beraber evde vakit

geçirdikleri bu dönemde, **Türkçe ve İngilizce** ücretsiz ve online pek çok eğitici kaynağı aileler için paylaşıyoruz. Bu kaynakları hazırlarken Rümeysa, çocuk gelişimlerine uygun ve keyifli kaynaklar olmasına dikkat ediyor, Amerika'da iletişim halinde olduğumuz çocuk medyası öncülerinden de içerikler tanıtıyor. Bu paylaşımlarımızın içerisinde oyun, hikâye, filmlerden dijital müze gezilerine, deneylere, sanat faaliyetlerine pek çok kaynak yer alıyor.

Online çalışmalarımızın görsel tasarımlarını, sitedeki çizimleri ve ürün tasarımlarını Sümeyra yapıyor. Sümeyra, İstanbul Üniversitesinde İslam Tarihi yüksek lisans öğrencisi, aynı zamanda kendini bildiğinden beri kalemini-fırçasını takip ediyor, özgün çizimler yapıyor. Bireysel çalışmalarımızın yanında bu projeyi gönüllü olarak yürütüyoruz. Bu alandaki motivasyonumuz ise sevdiğimiz alanlarda özgün ve özgür bir şekilde çalışabilmek. Yaptığımız çalışmaların çocuklara ve topluma doğrudan bir fayda sağladıklarını görmek ve güzel yorumlar duymak ise çabamızı daha keyifli hale getiriyor. Kaplumbağa'nın hikâyesini duyup bize katılan yol arkadaşlarıyla buluşmak da cabası oluyor.

Kaplumbağa'nın Heybesi'nde, Heybemdeki Çocuk Şehri-İstanbul Projesinin yanı sıra başka pek çok proje, fikir, hayal var. Bunlar yavaşça ve dikkatlice heybemizden çıkıp gerçekliğe dönüşüyor. Eğer çalışmalarımızı takip etmek isterseniz sitemize ve sosyal medya hesaplarımıza göz atabilirsiniz.

Not: Yurtdışında yaşıyorsanız ve farklı çocuk mekânlarını (müze, kütüphane, tiyatro) bizimle ve bizi takip eden ailelerle, eğitimcilerle paylaşmak isterseniz bize e-posta adresimizden (kaplumbaganinheybesi@gmail.com) ulaşabilirsiniz.

Kaplumbağa'nın Heybesi katılıma, hayallere ve fikirlerle açık! Sevgiyle kalın!

Hediye Sümeyra Korkmaz - İstanbul Üniversitesinde İslam Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Rümeysa Öztürk - Columbia Üniversitesinde Gelişim Psikolojisi alanında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Covid-19: Küresel Kriz Neden Ulusallaşmayı Getirdi?

Ubeydullah Ademi
Abdullah Yasir Atalan

Covid-19 salgını bütün dünyayı olağanüstü bir yönetim kriziyle baş başa bıraktı. Pandemi, bir taraftan ülkelerin sağlık sistemlerine aşırı yüklenerek son yüzyılda görmediğimiz seviyede ölümlere sebep olurken; diğer taraftan küresel tedarik zincirlerine verdiği büyük zararlar karacıları baş etmesi oldukça güç bir durumla karşı karşıya bırakıyor. Söz konusu böylesine devasa ölçekli bir kriz olduğunda, ülkelerin durumu kontrol altına almak amacıyla attıkları adımların birbiri ile ciddi bir benzerlik gösterdiğini fark ediyoruz. Devletler aldıkları önlemlerde uluslararası iş birliğine başvurmak yerine ulusal sınırlar dâhilinde çözümler üretmeyi tercih ediyorlar ve bunu yaparken de krizi bir güvenlik meselesi olarak ele alıyorlar.

Aktörlerin attığı adımlardaki paralelliklerin sıradan bir benzeşmenin ötesinde yeniden ulusallaşma olarak adlandırılabilir bir trendi beraberinde getirmiş olabileceğini düşünüyoruz. Yazımızda bu trendi iki boyutuyla ele alacağız: (1) uluslararası düzlemde aktörlerin var olan izolasyoncu eğilimlere uygun bir şekilde, ulusal sınırların etkisini perçinleyen önlemler alması ve (2) ulusal düzeyde merkezi yönetimin güvenikleştirme aracılığıyla top-

lum üzerindeki kontrolünü artırması. Peki, ulusal sınırları içinde güçlü yönetimlerin kriz anında yeniden karşımıza çıkması bir tesadüf mü? Bizce değil.

Kriz durumları yönetim açısından önemli dönüm noktalarıdır. Çünkü krizin getirdiği kaos, sorunları çözmek için daha önce geliştirilen kurumların ve aktörler arasındaki güç dengesinin işleyemez hale geldiği bir duruma işaret eder. Bu sebeple kriz sonrasında, eski kurumlar yerini var olan durumu yönetme konusundaki kabiliyeti daha yüksek olan yapılara bırakır. Bu süreçte eğer rakibiniz sizden daha iyi çözümler ürettiyse, rakibinizin krizden gelen süreçte sizin önünüze geçmesini sağlayacak bir organizasyon şemasına erişmiş olması oldukça muhtemeldir. Çünkü kriz döneminde geliştirilen çözümler ardından gelen süreç için de belirleyici olur ve kriz yönetimi konusunda elimizdeki en kullanışlı araçlar haline gelirler.

Bu durumu en iyi 1. Dünya Savaşı ve öncesinde ortaya çıkan güvenlik krizine bakarak görebiliriz. 1. Dünya Savaşı, hem etkileri hem de sonuçları itibarıyla bugünkü pandemi ile ciddi benzerlikler arz ediyordu. Bu kırılma noktası, metnin başında işaret ettiğimiz trende benzer bir şekilde, bir çözüm seçeneği olarak kendi sınırlarını çok daha güçlü bir şekilde koruyan ve toplumun kılcallarına nüfuz etmeye çalışan bir yapıyı, ulus-devlet beraberinde getirmişti. Bu durum ulus-devlet yapısının güvenlik sorunlarının tek çözümü olduğu anlamına gelmiyor elbette. Örneğin, 2. Dünya Savaşının ardından gelen çeşitli küresel sistem arayışlarına rağmen ulus-devlet modeli uzun süre boyunca önemini korumayı başardı.

Ulus-devlet olarak adlandırılan organizasyon kriz anlarında etkili çözümlere ulaşmamızı sağlayan ve modern tarihin çeşitli dönemlerinde daha güçlü hale gelebilen önemli bir araç. Buna karşılık tarihsel tecrübe yalnızca ulus-devletin ne kadar etkili bir çözüm olabileceğini değil, aynı zamanda onun ne kadar tehlikeli hale gelebileceğini de bizlere gösterdi. Unutmamak gerekir ki etnik temizlik, devletin insan hayatının en mahrem noktalarını şekillendirme çabası gibi girişimler de ancak güçlü/merkezi ulus-devletlerin ortaya çıkması ile sistematik hale gel-

mişti. Dolayısıyla, şu an yaşamakta olduğumuz Covid-19 krizi sürecinde merkezi yönetimlerin kontrolü ele alması etkin bir mücadele yöntemi olarak karşımıza çıksa da bu adımların kriz sonrası etkileri açısından temkinli olmak gerekiyor.

Covid-19: Küresel Sorun, Ulusal Mücadeleler

Yaşadığımız pandemi ile devletlerin, uluslararası örgüt ve kurumların nasıl mücadele ettiği sorusu bizim için bu yazının temel odak noktalarından birisi. Uluslararası ölçekte ele alındığında, küresel nitelikleriyle tanımlanan bir tehdide karşı devletlerin uluslararası çözümler aramak yerine ulusal bir mücadele yöntemini (özellikle salgının ciddi anlamda yayıldığı günden beri) tercih ettiğini gözlemliyoruz. Kendi ülkemizden örnek verecek olursak, hükümet Covid-19 salgını ile mücadele için “Sorun Küresel, Mücadelemiz Ulusal” *sloganını kullanmayı* tercih etti. Peki neden böyle bir trend söz konusu? Burada uluslararası ilişkiler perspektifinden iki temel meseleyi ele almamız gerekli: (1) Devlet dışı kurumlar/inisiyatiflerin rolü ve (2) diplomasi.

Öncelikle pandemi sürecinde devlet dışı kurumların aktör olarak geri planda kaldıklarını gözlemliyoruz. Devlet dışı kurumların içerisine yalnızca Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler (BM) gibi kurumlar değil aynı zamanda Avrupa Birliği gibi yapılar da girmekte. Dünya Sağlık Örgütü'nün sürecin başında virüsün pandemi olarak tanımlanmasında gecikmesi ve daha sonrasında virüsün insandan insana geçmediğine dair yanlış beyanatları kurumun itibarını ciddi ölçüde zedeledi. [1] Son zamanlarda DSÖ'nün birçok devlet tarafından kınanması ve hatta devletler tarafından DSÖ'ye verilen maddi desteğin kesilmesine yönelik *kararlar* uluslararası inisiyatifler aracılığıyla küresel bir çözümün ortaya çıkmasına engel olmakta. Benzer bir şekilde, halihazırda uluslararası düzlemdeki işlevselliği tartışmalara konu olan Birleşmiş Milletlerin de salgın ile mücadelede devletler üstü bir politika üretmediğini görmekteyiz. Bu durumda, son birkaç on yılda popülerleşen *'küresel vatandaş'* gibi konseptler uyarınca insanları virüse karşı koruyacak 'küresel inisiyatifler' yerine ülkelerin yalnızca kendi sınırları içerisinde yaşayan 'vatandaşlarının' güvenliğini önceleyen ulus-devletler virüsle mücadelenin ana aktörleri haline geldi.

Yukarıda bahsettiğimiz ikinci mesele ise devletler arası ilişkiler ve diplomasi. Devletler, kendi vatandaşlarını korumak için adımlar atarken ülkelerin birbirleri arasındaki iş birliğinin süreç içerisinde akamete uğradığını gözlemlemekteyiz. Covid-19 virüsünün küresel bir pandemi haline gelmesi ile birlikte, devletler ulusal mücadelelerinin ilk adımı olarak virüsün ülke içinde yayılmasına engel olmak için 'sınırlarını' kapatmayı tercih etti. Küresel bir müca-

dele yöntemi olarak insanların hareket etmesini ve dolayısıyla virüsü taşımalarını engellemek amacıyla sınırların kapatılması gerekli bir adım olsa da bu süreçte devletlerin büyük çoğunlukla tek taraflı kararlar alması mücadelenin hüviyeti hakkında bize bazı fikirler veriyor. Avrupa Birliği gibi ülkeler arası işbirliğini maksimize etmeyi amaçlayan bir yapıda dahi devletler tek taraflı sınır kapatma politikasını uyguladı. [2] Sınırların bu şekilde tek taraflı olarak kapatılması bir taraftan diğer ülkeleri tehdidin kaynağı gibi gösterirken, öte taraftan diğer devletlerin de benzer şekilde tepki vermesine sebep oldu.

Peki, devletler başka bir şekilde hareket edebilir miydi? Öncelikle, bu süreçte devletlerin sınır kapatma kararını uluslararası iş birliği ve diplomasi çerçevesinde ortaklaşa almasını bekleyebilirdik. Diğer bir ifade ile sınırların kapatılması kararı, tehdit olarak görülen diğer devlet vatandaşlarına karşı alınmış bir karar olmak yerine ortak tehdide karşı devletler arası işbirliği çerçevesinde beraberce atılan bir adım olabilirdi. Böylesi bir tavır aynı zamanda uluslararası ilişkiler alanında “tehdide karşı dengeleme” [3] şeklinde adlandırılan davranış ile de uyumlu olacaktı. Fakat bu tavır yerine devletler bağımsız bir şekilde hareket etmeyi tercih etti. Ortaklaşa karar almak bir tarafa, en yakın müttefiklerin bile birbirlerine danışmadan sınır kapatma politikasını uygulaması [4] günümüz uluslararası düzlemdeki atmosferin mahiyetini yansıtmaktadır. Özellikle sınırların kapatılması, aşı üretimi vb. kritik konularda devletlerin tek tarafları uygulamalar içerisinde olması, günümüz uluslararası sistemindeki güven(sizlik) ortamının devletleri salgına karşı mücadelede kendi sınırları içerisinde kendi kaynaklarıyla mücadeleye sevk ediyor. [5]

Bu süreçte en çok tartışılan konulardan biri de Çin'in de içinde olduğu birkaç ülkenin krizle mücadele konusunda üstlendiği roller oldu. Söz konusu devletler yukarıda bahsettiğimiz trendin aksi yönünde sayılabilecek adımlar attılar. Özellikle Çin'in bu süreçte attığı adımlar çokça dikkat çekti. Birçok gelişmekte olan (buna AB içerisindeki ülkeler ve Doğu Avrupa ülkeleri de dâhil olmak üzere) ülke lideri Çin'in ekonomik ve lojistik olarak verdiği destek için minnettar olduklarını ifade etti. [6] Daha önceki küresel krizlerde (2008 krizi, Ebola) ise ABD'nin böylesi bir rolü üstlendiğini hatırlıyoruz. [7] Peki, daha öncekilerden farklı olarak ABD'nin böylesi bir rolü Çin'e bırakmasını nasıl açıklayabiliriz?

Öncelikle Çin'in Covid-19 krizi ile birlikte ciddi bir itibar kaybına uğradığını söyleyebiliriz. Yalnızca virüsün sıfır noktası olarak Çin'in Wuhan kentinin işaret edilmesi değil, aynı zamanda Çin'in virüsü dünyaya birkaç hafta geç duyurması da bu itibar kaybının temel sebepleri arasında yer almakta. Bu itibar kaybını düzeltmek adına Çin, birçok farklı kanattan küresel PR çalışmalarına ağırlık verdi. Bu çaba, sembolik değeri yüksek yardım faaliyetlerinin yanı sıra Çin'in dünya üzerindeki diplomatik temsilciliklerinin virüsün Çin'den yayılmadığı haberlerini

yayması gibi örneklerle de açığa çıkmaktadır. [8] Ek olarak, kriz döneminde Çin'in yaptığı yardımlar uzun süredir Çin dış politikasının ana eksenini şekillendiren ve kuşak yol gibi projelerle hayata geçirilen, Çin'in Avrupa ve Asya pazarlarına nüfuz etme projesinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir.

Peki, ABD neden tam aksi bir tutum sergilemekte? Aslında bu tutumu ABD dış politikasında özellikle son yıllarda Trump'ın izlediği izolasyoncu politikanın bir devamı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Dışarıya yapılan yardımları ülke vatandaşları için bir yük olarak tanımlayan [9] bu politikaların son örneği ise ABD'nin DSÖ'ye yaptığı yardımları kesme **kararıydı**.

Sonuç olarak, bütün bunlar bize 1980 sonrası gelişen küreselleşmenin ardından gelen anti-küreselci eğilimlerin, Covid-19 kriz yönetiminde devletlerce alınan kararlar ile kuvvetlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda Çin'in politikalarını yukarıda bahsettiğimiz trendi bozmayacak bir istisna olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

“Güvenlikleştirilen” Covid-19 ve Yeniden Merkezileşme

Uluslararası krizler, ulusal ölçekteki kurumlar için birçok zaman beklenmedik bir şok etkisi yaratır. Yine pek çok durumda, söz konusu şok etkisi kurumların ortaya çıkan yeni düzene adapte olacak şekilde yeniden şekillendirilmesiyle sonuçlanır. [10] Dolayısıyla iç siyaset açısından ortaya çıkabilecek yenilikleri anlayabilmemiz için devletlerin Covid-19 krizini hangi çerçevede ele aldığı ve krizle mücadelede hangi stratejileri takip ettiği incelememiz önem arz ediyor. Bu bağlamda, uluslararası alanda Covid-19 krizi ile mücadelede ortaya çıkan sınırların öneminin artmasına paralel olarak ulusal ölçekte de merkezi yönetimin öneminin arttığına şahitlik ediyoruz. Bunun en önemli sebepleri arasında da krizin bir “ulusal güvenlik tehdidi” olarak değerlendirilmesi yer almaktadır.

Covid-19 ile gelen kriz elbette insan hayatı için ciddi bir tehlike arz ediyor. Buna karşılık krizin bir güvenlik meselesi olarak ele alınmasının devletler tarafından yapılan bir tercih olduğuna ve bunun önümüzdeki süreci nasıl etkileyeceğine dikkat etmek gerekiyor. Kriz ile mücadelede “ulusal güvenlik tehdidi” çerçevesinin tercih edilmesi devletlerin virüs ile mücadelenin söylemini belirlerken savaş terminolojisine başvurmasını beraberinde **getiriyor**. Örneğin, ABD Başkanı Trump, Covid-19 konusunda vatandaşlarını “korona karşıtı savaşta silahlarını kuşanmaya” **çağırırken**, Cumhurbaşkanı Erdoğan ise “Hiçbir düşman milletimizin birliğinden, ..., üstün değildir.” **diyerek** benzer bir şekilde vatandaşları düzenlemelere uyum sağlamaya davet etmişti. Bu ifadelere paralel bir şekilde, Çin Başkanı Xi Jinping de korona karşısında “halk savaşı” ilan ederken Fransız Başkanı Macron ve İtalya ve Birleşik Krallık başkanları da yine aynı termi-

noloji çerçevesinde açıklamalar yapmayı tercih **ettiler**. Bütün bu örnekler, devletlerin konuyu “güvenlikleştirme-sinin” yalnızca bir tesadüften ibaret olmadığını, bilakis bu söylemin krizle mücadelede önde gelen araçlardan biri olduğuna işaret ediyor. Peki, bu nasıl gerçekleşiyor?

Konunun “güvenlikleştirilmesi” devletler için kendi kapasitelerini üst düzeyde kullanabilmeyi ve krizle baş edebilmeyi daha kolay hale getiriyor. Çünkü söz konusu ulusal güvenlik olduğunda, devletler sert güvenlik önlemleri alabilmek adına kaynaklarını başka zamanlara nispetle daha etkili bir biçimde kullanabiliyorlar. Bunların yanı sıra, kriz yönetiminde bu terminolojiye başvurulması sayesinde vatandaşlar durumun ciddiyetinin farkına varabiliyor ve kendi güvenlikleri uğruna kişisel haklarının bir süreliğine de olsa askıya alınmasını normal karşılayabiliyor. Şöyle düşünelim, Covid-19 krizi ile mücadele çerçevesinde alınan önlemlerin birçoğu devletlerin normal koşullarda vatandaşlarına kabul ettirmesinin neredeyse imkânsız olduğu olağanüstü adımlar. Örneğin, sokağa

çıkma yasakları, ülkelerin sınırlarını kapatması ve vatandaşların günlük hayattaki etkileşimlerinin devlet tarafından takip edilmesi gibi önlemler ancak halkın konuyu bir güvenlik tehdidi olarak görmesiyle kabul edilebilir hale geliyor. Bunun da ötesinde vatandaşlar, devletlerinin süreci gereken her türlü önlemi ne pahasına olursa olsun alacak şekilde yönetmesini talep eder hale **geliyorlar**.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkiler literatüründe **güvenlikleştirme** şeklinde tanımlanan bu sürecin neticesinde devletlerin ulusal sınırları içindeki kontrolünü maksimize ettiği bir tablo ile karşı karşıya kalmaktayız. Bu dönemde devletler krizle mücadelede ancak vatandaşlarının gündelik hayatlarında gerekli değişimlerin yapılmasını sağladıkları ölçüde başarılı **olabiliyorlar**. Covid-19 krizi ile beraber toplumun kılcallarına inerek

çeşitli alanları kolaylıkla düzenleyebilen bir yönetim, sorunlara karşı en etkili çözümlerden biri olarak öne çıkıyor. Özellikle Çin, [11] Singapur gibi örneklerin virüsle mücadele konusundaki etkili önlemleri durumun en önemli örneklerini temsil ediyor. Ancak otoriter olarak nitelendirilebilecek örneklerin yanı sıra, Almanya ve Güney Kore gibi ülkelerde de merkezi devletin etkin bir şekilde konuya müdahale etmesi de bu tezimizi güçlendiriyor. Bu durum, birçok medya organında işaret edildiğinin aksine asıl belirleyici faktörün otoriterlik değil, merkezi yönetimin kontrolü ele alma konusundaki başarısı olduğunu bizlere gösteriyor.

İşte tam da bu noktada ulus devletlerin ilk kez ortaya çıkmasının ardında yatan sebebi de daha iyi görebilir hale geliyoruz. Modern teknolojileri aktif bir şekilde kullanarak kendi ulusal sınırları içindeki bölgeyi ve vatandaşlarını, yönetmeyi ve yönlendirebilmeyi başaran bir devlet organizasyonu krizle mücadele sürecinde tercih edilen seçenek olarak karşımıza çıkıyor. Ancak bu yönetim kapasitesine erişen bir yapının kriz sonrası dönemde sivil hayatın ileri derecede sınırlandırılması tehlikesini barındırdığını da unutmamak gerekir. Çünkü vatandaşlık haklarının kısa süreli askıya alınması durumu yalnızca kriz dönemi ile sınırlı kalmayarak kriz sonrasında da toplumun “normali” haline gelme potansiyelini barındırıyor.

Sonuç Yerine: Covid-19 Sonrasında Bizi Ne Bekliyor Sorusunu Düşünmek

Yazımızda belirli bir trende işaret ettiğini düşündüğümüz iki argümanı ele aldık. Bunlardan birincisi COVID-19 krizi ile mücadele bağlamında atılan adımların son on yıllardaki küreselleşmenin ardından yeniden ortaya çıkan anti-küreselcilik eğilimleri güçlendirdiği fikriydi. Covid-19 ile mücadele süresince uluslararası güvensizlik atmosferi ile birlikte aktörler tek taraflı adımlar atmaya tercih ettiler. Bu durum bizleri kriz sonrası dönemde ulusal sınırların yeniden belirleyici olduğu bir küresel düzenin ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir.

Ulusal düzlemde ise devletlerin Covid-19'u bir “ulusal güvenlik tehdidi” şeklinde ele alarak merkezi otoritenin güçlenmesine sebep olduklarını vurguladık. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri devletlerin krize karşı koyabilmek için ihtiyaç duydukları yönetim kapasitesine ancak krizin bir savaş hali olarak değerlendirilmesiyle ulaşabileceklerini düşünmesidir. Böylece toplumun kılcallarına

nüfuz edebilen bir devlet etkili bir çözüm haline gelirken bu durumun normalleşmesi riskine dikkat etmek gerekmektedir.

Özet olarak; modern devletlerin 3 temel ayağı olan: (1) “Güvenlik temini”, (2) “Sınırlar” ve (3) “Meşru güç kullanımı” hem uluslararası hem de devlet sınırları içerisindeki trendler ile birlikte önem kazanmaktadır. [12] Fakat bu bağlamda bu trendin kriz sonrasında büsbütün bir izolasyon ile sonuçlanacağını söylemek için henüz çok erken. Bu yazının yazıldığı dönemdeki trendler tam aksini gösterse de post-coronavirüs döneminde devletlerin ekonomik sebeplerle iş birliğini önceleyebileceklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, devletlerin sınırları içerisine çekildiği bu dönemde, toplumların ise birbirlerine yakınlaştığı da söylenebilir. Özellikle internet tabanlı iletişim araçlarının da rolü ile birlikte salgın karşısında insanların birbirleri ile empati kurarak ortak duygular etrafında birleştiğini görmekteyiz. Örneğin bu süreçte, sosyal medyada dünyanın dört bir tarafındaki karantina pratiklerinin ve dayanışma biçimlerinin benzerliğine tanık olmaktadır. [13] Diğer bir ifade ile devletler ölçeğinde yazı boyunca bahsettiğimiz izolasyoncu trendlerin aksine insan hayatının kendi evrenselliğini çeşitli araçlarla açığa çıkardığını görmekteyiz. Bütün bunlar bugün karşılaştığımız trendlerin muhtemel sonuçları konusunda aceleci davranmamamız gerektiğini de bizlere göstermektedir.

Ubeydullah Ademi - Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü mezunu olan Ademi, aynı bölümde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Abdullah Yasir Atalan - King's College Üniversitesi'nde Ortadoğu Çalışmaları alanında yüksek lisansını tamamlayan Atalan, medya sektöründe çalışıyor.

[1] <https://www.newscientist.com/article/2235342-covid-19-why-wont-the-who-officially-declare-a-coronavirus-pandemic/>
<https://globalvoices.org/2020/03/01/world-health-organization-officials-criticized-for-slow-response-and-pro-china-bias-as-covid-19-spreads-across-the-world/>
<https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/04/world-health-organization-blame-pandemic-coronavirus/609820/>

[2] <https://www.newstatesman.com/world/europe/2020/03/coronavirus-early-lessons-global-crisis>
<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/italy-criticises-eu-being-slow-help-coronavirus-epidemic>

[3] Walt S. , *The Origins of Alliances*, 1987, p. 17.

[4] Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin sınırlarını en yakın müttefiki Avrupa Birliğine karşı kapatırken onlara danışmadan kapatması bu bağlamda çokça eleştirildi. Bkz: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-51857462>

[5] Anlayabildiğimiz kadarıyla pandemiye karşı küresel bir mücadeleden ziyade ulus-devlet sınırları içerisinde mücadele etmelerinin temel sebebi mevcut uluslararası sistemin getirdiği güven(sizlik) ortamı. Başka bir deyişle devletler süreç içerisinde en yakın müttefiklerine bile tam manasıyla güvenmeyerek mücadeleleri için kendi kaynaklarına yönelmeyi tercih ediyor. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerdeki temel refleksin hala realist önermelere paralel olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

[6] <https://africa.cgtn.com/2020/04/06/eu-official-thanks-china-for-donation-to-aid-covid-19-fight/>
<https://www.ft.com/content/186a9260-693a-11ea-800d-da70c9ff6e4d3>
<https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-turns-to-china-due-to-lack-of-eu-solidarity-on-coronavirus/>

[7] <https://www.nytimes.com/2020/03/20/world/europe/trump-leadership-coronavirus-united-states.html>
https://www.washingtonpost.com/world/the-us-traditionally-leads-in-times-of-crisis-now-its-practicing-self-isolation/2020/03/25/1fa3f9b6-6d38-11ea-a156-0048b62c5db51_story.html

[8] <https://foreignpolicy.com/2020/03/31/china-isnt-helping-italy-its-waging-information-warfare/>
<https://www.japantimes.co.jp/news/2020/03/13/asia-pacific/science-health-asia-pacific/china-us-military-brought-coronavirus/>
<https://www.cnn.com/2020/03/10/china-objects-to-term-wuhan-coronavirus-used-by-mike-pompeo.html>

[9] Trump's speeches

[10] Capoccia, G. *Critical Junctures* 2016

[11] Bu yazı yazıldığı dönemde Çin'in virüsü kontrol aldığına dair haberler dikkate alınmıştır.

[12] Bkz. MaxWeber'in "devlet" tanımı: Weber, Max. (1994). IN *Political Writings* (Ed. Peter Lassman& Ronald Speirs). Cambridge, New York: Cambridge University Press.

[13] #EvdeKal #StayHome gibi ortak sloganlar

James Branch Cabell · 1899

Mesail.